

קונטרס

קדושת ישראל

בירור הלכה בדין יהרג ואל יעבור לגבי ערקתא
דמסאנא בפרהסיא או בשעת הגזירה, ודין מלבושי
צניעות בזה"ז לענין זה.

מאת הגאון הצדיק המקובל האלקי
כש"ת עקיבה פרוש זצוק"ל
בעמח"ס „משנת רבי עקיבה“

בהרב המפורסם מוה"ר שלמה זלמן פרוש זצ"ל
ותלמיד מובהק של רבינו הגה"צ מוה"ר צבי מיכל שפירא זצוק"ל

יו"ל ע"י נכדי הגהמ"ח זצ"ל

פעיה"ק ירושלים תובב"א
שנת תש"ל לפ"ק

הקדמה

קונטרס זה כתבו אא"ז זצוק"ל בשנת תרע"ג כתשובה לשאלה שנשאל אודות אשה שבעלה מכריחה בזמננו להיות עוברת על דת יהודית ולילך אחר המאדעס מארצות הגויים בזרועות מגולות ובפריעת ראש, ואם לא תשמע לו יש לחוש למחלוקת ביניהם ואפשר גם לפירוד ולא יהי' לה במה להתפרנס. כנראה שהי' זה בשנת רעבון ובמצב שבהעדר פרנסה הי' בזה משום פקוח נפשות, וע"כ הי' הנידון אם דבר זה הוא בכלל הדברים שהם ביהרג ואל יעבור. בתשובה זו דן אא"ז זצוק"ל בארוכה בגדר ערקתא דמסאנא דבשעת הגזירה הי' כג' עבירות שדינן ביהרג ואל יעבור, ואם מהני בזה היתירא דלהנאתו מכיון, ומסקנת הדברים דלעבור על דת יהודית הי' לכו"ע כערקתא דמסאנא ובזמן הזה הי' מלבושי פריצות בשעת הגזירה ובפרהסיא ביחד דלרוב הפוסקים הי' כג' עבירות, מלבד שהוא בכלל אביזרייהו דערויות דאפילו שלא בשעת הגזירה הי' ביהרג ואל יעבור.

רוב הקונטרס הזה כבר נדפס בספרו „משנת רבי עקיבה“ אשר יצא לאור בשנת תשט"ו ע"י אחיו דודנו הרב הגאון מוה"ר אהרן יעקב פרוש זצ"ל אשר סידרו לדפוס והוסיף בזה נופך משלו, חידושים רחבים המסומנים בחצאי מרובע, עתה נתוסף מכת"י אא"ז זצוק"ל תוספת דברים בהם מבואר בפרוטרוט כל הנכלל באיסור פריעת ראש או זרועות מגולות האסור עפ"י דת יהודית, וכן מלבושי פריצות המתחדשים אצל העמים, שכולן הן בזה"ז בכלל ערקתא דמסאנא שמחוייבים אנו בזה לקדש את השם ברבים. כן נתוספו בזה דברים מעוררי לב על החובה לשמור על מסורת אבות ולא לנטות מאשר קיבלנו בגדרי צניעות אמותינו, אפילו בדברים שאין בהם אלא משום מנהג ישראל בלבד.

למקרא דברי עדותו בקונטרס זה על דיני הצניעות שנשתרשו בזמנו בישראל, ובהם ה„מנהג פשוט שבכל ישראל אשכנזים ספרדים תימנים“ הנוהגים כהפוסקים האוסרים לנשים לגלות שער אפילו אלו שחוץ לצמתן וכן שאר מנהגי ישראל הקדושים, תאחזנו חלחלה עד כמה רחוקה מתקופתו, התקופה אשר אנו שרויים בתוכה אשר בעוה"ר אש הפריצות אוכלת בכל פה, ולשונוותיה הגיעו גם עד בתי שלומי אמוני ישראל אשר נפרצו במ גדרי מלבושי צניעות בנות ישראל כמקובל מדור דור. אמנם כבר אז נראו ניצני אלו המקילין אשר לא יכלו לעמוד בפני הנסיון „כי גברו נשים שדעתן קלות“, ואא"ז זצוק"ל מתריע על זה כי „אין בכחם לבטל מנהגים“ וכי כל זה הסתת הנחש היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, ואין ספק כי רק קולות אלה איפשרו לפרוץ פרץ בחומת בת ציון הבצורה עד שהגענו להיכן שהגענו, כי מי יאמר ליצר לעצור, ובאין משמרת למשמרת, עד פנימה הגיעו הפורצים לכלות ח"ו כרם בית ישראל.

נתעוררנו איפוא להדפיס את הקונטרס הזה המבאר להלכה עד היכן מגיע חומר הדברים לשנות מדת יהודית הנהוגה בישראל. ראשונה כדי לחזק את בדק

הקדמה

משפחתנו עצמה לעשות בזה רצון אא"ז זצוק"ל שלא להפיל דבר מכל אשר היה מלפנים בעוד חי אביו הרה"צ ר' שלמה זלמן פרוש זצ"ל נאמן בית גאוני ירושלים זיע"א, ולמלא משאלתו „שלעומת כל היגיעות שיגענו מלפנים כמה שנים לעשות אגודה גדולה, עתה נעשה אגודה קטנה מבני משפחתנו לבדה ולברר כל מנהגה בספר כתובה שלא לנטות מדת יהודית בערמה, וצוואת אבינו לקיימה“, ומי יתן והיה קונטרס זה למשוב לבבות, חיזוק ועידוד לכל יראי ה' אשר תהפוכות הזמן לא ערערו בהם יסודות הנהגת ישראל סבא, אשר נשתמרה בטהרתה בתוככי ירושלים, והם נושאים בגאון עטרת תפארת מלבושי אמותינו, ומקוים בעזרת שוכן מרומים להחזיק בה עד ביאת ינון ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים בב"א.

עיה"ק ירושלים ת"ו, ניסן תש"ל.

נכרי אא"ז הגאון המחבר זצוק"ל

קונטרס קדושת ישראל

בעוה"י

יום ברכה והצלחה, ואת חנוכה, שנת ונפשי אליכם תעריג לפ"ק

אחי נרם יאיר

ש הציל אבות, באשה יהודית,
ל קנא קנאת, דת יהודית,
מ נהגי עתיקות, אבות ואמהות,
ה נשים יוצאות, וראשן פרועות,
ז את לשנות, מסרו נפשות,
פ קודת רעינו ואבינו שלמה,
זכרו צדקתו לעולמים.

ע ת להודות, עושה נפלאות,
קול אומרת, קרא בתוכחות,
יען גוברות, ידי הפורצות,
בנות לבושות, בלבוש נכריות,
ה חובה להורות, הלכות מנהגות,
בנים נאמנים, אבינו במתו יחיה,

א.

איתא בסנהדרין דף ע"ד דבשעת גזרת המלכות, או בפרהסי אפי' שלא בשעת גזרת המלכות, אפי' על מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ומפרש שם בגמ' דמצוה קלה היינו אפי' לשנויי ערקתא דמסאנא ע"כ, ונחלקו הראשונים ז"ל במהות האיסור דערקתא דמסאנא מה הוא.

הנה הרי"ף והרא"ש ז"ל מפרשים שהנכרים באותו זמן היו עושין רצועות אדומות, וישראל היו עושין שחורות כדי שלא ילבשו מלבוש נכרים עכ"ל, הרי מבואר בדבריהם דשינוי ערקתא דמסאנא יש בזה משום לאו מה"ת בחוקותיהם לא תלכו.

וכן הרמב"ם ז"ל בפרק ה. מהלכות יסודי התורה הלכה ב"ג כתב יהרג ואל יעבור אפי' על אחת משאר מצות כו'. והכסף משנה שם מביא פירוש רש"י ז"ל דהיינו אפי' שינוי שאין בו מצוה אלא מנהג בעלמא, ותמה על הרמב"ם ז"ל שכתב מצוה משאר מצות, דמשמע דוקא מצוה אבל לא מנהג, ותירץ שהרמב"ם ז"ל מפרש ערקתא דמסאנא כפי הרי"ף ז"ל כדי שלא ילבשו מלבוש כותי, שזו מצות ל"ת כו' שנאמר לא תלכו בחוקות הגוי וגו' עכתו"ד. ועי' רמב"ם הלכות עכו"ם פרק י"א וטור ושו"ע יו"ד סי' קע"ח עש"ה, וכ"כ הש"ך יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ה' דהב"י ז"ל כתב דהרמב"ם מפרש דדוקא בכה"ג שלא ילבש מלבוש עכו"ם שהיא מצות לא תעשה ע"ש.

וכ"כ מפורש בחידושי הרמ"ה סנהדרין שם, כך שמענו שבאותו זמן היו רגילין ישראל לעשות רצועות שחורות והגויים אדומות כו', וכן כל דבר שרגילין ישראל לשנות ממנהג הגויים אפי' אין ב"י אלא משום לא תלכו בחוקותיהם ע"כ, וז"ל ספר החינוך מצוה רצ"ו ערקתא דמסאנא כלומר שלא יעשה צורת מנעלו

כמו העכו"ם העובדים ע"ז שלא ידמה להיות עובד ע"ז כהם עכ"ל, ויש לעיין בדקדוק לשונו ז"ל, אבל עכ"פ נראה מדבריו דדעתו כדעת הרמב"ם ז"ל דטעמא הוא משום הלאו בחוקותיהם לא תלכו, דהיינו שלא ידמה להם בשום דבר, וכ"כ בשו"ת מהרי"ק ז"ל שורש פ"ח הובא בב"י וד"מ יו"ד סי' קע"ח, יעושיה. אכן זה ברור לענ"ד דהפוסקים הנ"ל דמפרשי איסור ערקתא דמסאנא משום לאו דבחוקותיהם, ע"כ סברי דהלאו דבחוקותיהם לא תלכו אינו מוגבל בפרטים, וגם חז"ל לא נתנו בו גבולים, רק תלוי ומשתנה לפי מנהגי העכו"ם שבכל זמן ומקום שבכל דור ודור, ועי' בטור יו"ד סי' קע"ח שכתב להדיא דאפי' מנהג שנהגו הגוים אסור, וכתב ע"ז הב"ח ז"ל שם דה"ה בכל המנהגים שמתחדשים בכל הזמנים, ומפרשי כן בדעת הרמב"ם ז"ל, והביא שם לשון הסמ"ג לאווין נ' שמזהיר שיהי' ישראל מובדל מן העכו"ם במלבוש במנהג ובדיבור, ועי' בספר המצות להרמב"ם ז"ל לא תעשה ל' שהביא דברי הנביא צפני א' על כל הלובשין מלבוש נכרי, וכ"כ החינוך מצוה רס"ב.

ועד"ז אפשר דגם הסמ"ג בעשין ה' שמפרש ערקתא דמסאנא, וז"ל אם הנהיגו לשנותה משל גוים לצניעות ומנהג יהדות ע"כ, דלכאורה משמע דסובר כפרש"י ז"ל דאפי' על שינוי מנהג ישראל יהרג ואל יעבור, אכן לפמ"ש אפ"ל דגם הוא מפרש עדמ"ס דהוי בכלל דבחוקותיהם לא תלכו, וזה שכתב אם „הנהיגו" לשנותה, כונתו דזה תלוי לפי מנהג הזמן, ומכיון שנהגו חוזר להיות לאו גמור, ומדויק לפ"ז מ"ש הסמ"ג בלאווין נ' שיהי' ישראל מובדל מן העכו"ם במלבוש במנהג ובדיבור.

ומשו"ה שפיר מפרשי דעדמ"ס הוא לאו ממש

קונטרס קדושת ישראל

ישראל להיות בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים, אפי' שינוי זה שאין כאן „מצוה“ אלא „מנהג בעלמא“ יקדש את השם כו' עכ"ל, הרי מפורש דאפי' תקנת חכמים לא הוי רק מנהג בעלמא וכ"ש דלא הוי לאו ממש, וכמו שפירש דבריו הכסף משנה פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ב"ג דאפי' על מנהג בעלמא יהרג ואל יעבור, וכ"מ בהש"ך יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ה' דלרש"י ז"ל אפי' על מנהג בעלמא יהרג ואל יעבור ע"ש, (ועי' במהרי"ק ז"ל שם שמפרש בדעת רש"י ז"ל כמו שמפרש בהרי"ף ז"ל ע"ש ודבריו צ"ע).

גם המאירי ז"ל הובא בשיטה מקובצת כתובות ג' ב' כתב אפי' שינוי חק שלנו לעשות כחק שלהם, שאנו רגילין להדביק המנעלים ברגל ברצועות והם ע"י חוטין ושלנו „מנהג“ צניעות יותר, או שהם „נוהגים“ ברצועות אדומות ואנו בשחורות ע"כ, ובהמאירי סוף סוטה מבואר יותר וז"ל כל שהוא מחוקות העכו"ם אפי' לא הוי ענין ע"ז תלוי בו, ומנהג ישראל באותו ענין על דרך אחרת אין ראוי להניח מנהג ישראל כמנהגותיהם אפי' בדבר שאין בו להכריע, „אלא שהכל מנהג לבד“, וכ"ש במה שיש בו סרך להיות להם לאיזה סי' להיות מצוינים בין האחרים, וע"ז אמרו המספר קומי הרי זה מדברי האמורי, ומ"מ התירו בקצתם לעשות כן מפני שהיו קרובים למלכות, והי' המלכות מקפדת להיות כולם נוהגים על טכסיס אחד עכ"ל, הרי מבואר לענ"ד שתיים, א' דאפי' בדבר שאין העכו"ם מקפידים ע"ז ואין טעם נכון להכרע כישראל רק מנהג לבד ג"כ אין ראוי להניח מנהג ישראל כמנהגיהם דלא כמהרי"ק ז"ל, ב' דגם בדבר שמקפידים כגון לספר קומי אינו אסור רק מדבריהם, הרי לדבריהם נראה דעדמ"ס אין בו משום לאו ממש, ואפי' תקנת חכמים כמו לספר קומי ג"כ לא הוי מדלא הזכירו חז"ל לאסור מנהג זה כמו שאר דרכי האמורי, וע"כ דהוי רק מנהג בעלמא.

ולפ"ז א"ש הא דאליעזר זעירא לבש הרצועות שחורות ולא חש למנהג ישראל משום דסבר דמנהג שלו בעירו יותר טוב, ורק החכמים הקפידו עליו משום דחשבו זה „ליוהרא“, משא"כ אם נימא דבנהרדעי הוי בזה איסור דרבנן משום חוקות העכו"ם שהי' שמה, וכ"ש אם נימא דהוי לאו ממש ודאי דלא הוי ר' אליעזר זעירא עובר על זה, ולא שייך לומר בזה לשון יוהרא. והאשכול בהלכות ע"ז סי' מ"ג אהא דאמרינן בע"ז י"ג א' ר' נתן אומר יום שעכו"ם מנחת בו את המכס מכריזין כל מי שנוטל עטרה ויניח בראשו כו', יניח לו את המכס כו', יהודי שנמצא שם מה יעשה יניח נמצא נהנה, לא יניח נמצא מהנה כו'.

משום דתלוי לפי מנהג הזמנים והמקומות, ומדויק לפ"ז לשון הרי"ף והרא"ש והרמ"ה ז"ל שכתבו הנכרים „שבאותו הזמן“ כו' ע"כ, ומשו"ה לא נזכר בגמ' ובפוסקים ז"ל דין או איסור באופן קשירת רצועות המנעל, כיון דתלוי במנהג העכו"ם שבאותו זמן ובאותו מקום.

ומה שקראו חז"ל לזה מצוה קלה, אע"ג דלדבריהם הוי לאו גמור, היינו משום דמשתנה בכל זמן ובכל מקום, עוד י"ל דלהכי קרי ל"י מצוה קלה משום דמצינו לפעמים דהקילו בה חז"ל בקרובים למלכות. והנה במהרי"ק ז"ל הנו' חידש דשני מיני חוקות העכו"ם יש, א' חוקים שאין בהם טעם, ואלו הם שנזכרו בתלמוד שבת פרק במה אשה ס"ז ב' ובתוספתא שם, ב', הוא דרך הפריצות שלהם, ורק מלבוש ומנהג שיש בשל הישראלים צניעות או ענין יהדות אסור, וכן פסק הרמ"א והש"ך והט"ז ז"ל ביו"ד סי' קע"ח סעיף א' ע"ש, ועי' בברכי יוסף שם שהביא תשובות שמתר ללבוש מלבושי הישמעאלים, ומסתמא טעמם הוא משום דאין במלבושיהם שום פריצות אדרבא צניעות כידוע, ויש לעיין בדבריהם באריכות.

ועי' בפרישה שם שחולק על המהרי"ק ז"ל ומפרש בהטור שם דאפי' אין בהם פריצות אסור ללבוש בתמידות כמותם, ורק בדרך עראי לזמן מועט אינו אסור רק המלבושים המיוחדים להם ע"ש, גם הגר"א ז"ל בביאורו שם חולק על המהרי"ק ז"ל, ומקשה עליו מכמה מקומות בש"ס, והרא"י שהביא המהרי"ק ז"ל מלשון הרי"ף ז"ל דנקט אדומות שזה מנהג פריצות, השיב ע"ז הגר"א ז"ל דדוחק לומר דמשום רצועות יהי' שייך פריצות עשה, וביותר נלענ"ד דלפמ"ש התוס' בסנהדרין שם ובב"ק נ"ט ובחי' הריטב"א ז"ל ב"ק שם, ובחי' הריטב"א ז"ל תענית כ"ב ובשו"ת הרשב"א ז"ל סי' תי"ט שלישראל הוי רצועות לבנות ולעכו"ם שחורות, ודאי דלא שייך לומר דנהגו ישראל בלבנות משום צניעות כמובן.

עוד נלענ"ד להביא רא"י להגר"א ז"ל מדברי הסמ"ג הנו' שכתב מפורש דאפי' בדיבור מחויבים לשנות מהעכו"ם, והלא בדיבור אין בזה לא משום פריצות ולא משום יהדות דזה הוי רק מחוקי הממשלה שבני מדינתו ידברו כולם בשפה אחת. ואין להקשות על הסמ"ג מירושלמי שבת פ"א דחשבינן אחת מ"י"ח גזירות שגזרו על לשונם, (הובא בראב"ן ז"ל במס' שבת ובתשובות חתם סופר חלק אהע"ז סי' ע"ש) די' לומר דאיה"נ דהוא אסור מה"ת כסברת הסמ"ג ז"ל, והגזרה היתה שלא לקבל עדות כלל בלשונם וכמ"ש הפני משה בירושלמי שם ע"ש.

אולם רש"י ז"ל בסנהדרין שם מפרש עדמ"ס היינו שרוך נעל שאם דרך הכותים לקשור כך, ודרך

וכן מפורש הוא בשו"ע או"ח ס"י תק"ס דדוקא בעטרות חתנים וכלות גזרו, אבל בשאר כל אדם מותר אפי' בעיר של זהב, והראי' מגמ' שבת ג"ס דתני ולא בעיר של זהב מבואר דבחול שרי, הרי מבואר דליכא תקנה לכל אדם לעשות זכר לחורבן במלבושי תמיד, גם מבואר לענ"ד בבבא קמא ג"ס דבנהרדעי לא נהגו כן, ומשו"ה תמהו על ר' אליעזר זעירא ושאלו לו ע"ז, אלא ע"כ שלא הי' בה רק מנהג בעלמא בעירו של ר' אליעזר זעירא לבד.

וכיון שכתב מפורש דטעם המנהג שקשרו שחורות הוא משום אבילות ירושלם, וגזרו העכו"ם לשוי' לבנה, ואינו מוכיר האיך הלכו העכו"ם לבנות או אדומות, הרי מבואר שלא היו העכו"ם מקפידים שילבשו כמותם, רק שלא ילכו בשחורות כדי לבטל מנהג ישראל שהיו עושים זכר לחורבן. דאלו הי' כונתם שילכו בפריצות כמותם, הו"ל שגזרו לשוי' אדומות שהיא פריצות יותר כמו שפירש הערוך בערך כרבלתא ע"ש, אלא ודאי דסובר דכל מנהג ישראל שיש בו טעם נכון תורה היא, ואף שאין בזה משום הבדל בין ישראל לעמים.

[עי' ביאור הגר"א ז"ל יו"ד סי' קע"ח ס"ק א' שכי' דהערוך מפרש עדמ"ס כמו שפירש הרי"ף ז"ל, וכ"כ בהתיא דלבישא כרבלתא כו' דרב יודא קרעה משום מלבוש עכו"ם עכ"ל. ויש להבין מהיכן למד דבר זה, כיון שלא הזכיר האיך היו קושרים העכו"ם, ומזה שמסיק הערוך שגזרו לשוי' לבנה, אין להוכיח דלא רק לבטל מנהגם גזרו, דא"כ למה גזרו לשוי' לבנה, הי' להם לגזור רק שלא ילכו בשחורות ותו לא, דלענ"ד אפ"ל דזה שגזרו שיקשרו לבנה, זהו ג"כ מענין הגזרה שלא להתאבל על ירושלם, דלבישת לבנים יש בזה משום שמחה כידוע, ועי' במהרש"ל ברכות כ' א' שכתב בדעת רש"י ז"ל בהתיא דכרבלתא שהפריצות היתה שהלכה במלבוש חשוב לשוק בלא כיסוי סרבל ע"ש].

וכ"כ היראים סי' ה' אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים כו', ואפי' אינה מצוה אלא מנהג יהודית, ואם יעבירנה נראה כעובר מצוה ומפקירה ע"כ, הרי מפורש בלשונו סתם מנהג יהודית בעלמא, כיון דטעמא הוי משום דנראה כעובר מצוה ומפקירה, ולשיטתו אויל דסובר בסי' פ"ח דהלאו דבחוקותיהם לא תלכו מוגבל הוא כפי הקבלה לחו"ל, ואין להוסיף עליהם ואינם בסברה כי אם בקבלה ואין לחדש בזה בכל זמן (הובא בלשונו בב"ח טויו"ד סי' קע"ח ע"ש) ולפ"ז א"א לפרש דיש לאו דבחוקותיהם ברצועות המנעלים, וגם איסור דרבנן ליכא לשיטתו, דאל"כ למה לא נזכר דין זה דרצועות אם יהי' שחורות או לבנות, ומוכרח לפרש עדמ"ס דהוי רק סתם מנהג יהודית.

ע"כ, כתב ז"ל דאמר בגמ' יניח בראשו הרי נהנה משמע דאם לא נהנה במכס מותר, היינו טעמא משום דבהנחת עטרה לא לקילן (בלשון סגי נהור) לע"ז קמכווני, אלא לסימן בעלמא להכיר בין גוי ליהודי דלגוים מניחין המכס ולא לישראל, אבל אין בהנחת עטרה זכר לע"ז, הילכך לית בהו איסור אלא אם נהנה כו', ועוד תירץ דאפשר שבאותו זמן הי' כך מנהגא שעושי' הגוים בראשיהם מה שאין ישראל עושי', ובכל זמן יש שינוי בין מלבושי ישראל למלבושי הגוים כו', ובשעת שמד אפי' אעדמ"ס יתרג ואל יעבור, פי' העכו"ם עושי' באותו זמן רצועות מנעליהם אדומות וישראל שחורות להכירם שהם ישראל, ור' אחאי גאון פי' ערקתא איסור דרבנן הוא כו' עכ"ל, הרי מפורש דעתו דאע"ג דסובר דאפי' איסור ליכא בשינוי המלבושים שיש בכל זמן בין ישראל לעכו"ם, רק היכי דרצועה להרוויח עי"ז המכס איכא איסור אבל לאו ליכא, ומ"מ מסיק דבשעת שמד גם על שינוי רצועות שנהגו באותו זמן יתרג ואל יעבור אף שמפרש דעדמ"ס הוי מנהגא, ולא כפירוש ר' אחאי גאון ז"ל דהוי איסור דרבנן עש"ה.

(אמנם דצ"ע להפוסקים הנז' דסברי דאיסור ללבוש ולנהוג כמנהגי העכו"ם בכל זמן, קשה לכאורה מגמ' הנז' דמשמע דוקא דהיכי דנהנה הוא דאיסור הא העטרה בראשיהם הוא מנהגם ביום אידם, ואפ"ל דסברי ג"כ כהאשכול בתירוץ הראשון שלא כיוונו בזה לכבוד, רק לסימן בעלמא לפי שעה לידע מי הוא העכו"ם לפוטרו מהמכס, דזה לכו"ע מותר, ועי' ברי"ף ורא"ש ז"ל דאיה"ג לא גרסי בגמ' „לכבוד ע"ז", אבל לפי גרסתינו ועי' בתוס' שם ד"ה אבל כו' שפירש ר"ת ז"ל ובשלטי הגבורים על הרי"ף שם שמפרשי דהעטרה הי' לכבוד ע"ז צ"ע).

וז"ל הרדב"ז ז"ל ח"ד סי' ס"ה וההיא דעדמ"ס היינו כו' ורוצים לכופו שישנה מדתו ומנהג יהודים חייב למסור נפשו שלא יחלל את השם. וכ"כ בתשובות סי' צ"ב אעפ"י דלית בה אלא משום דבר שנהגו בו ישראל איסור להבדל מהעכו"ם במלבושיהם ע"ש.

איברא דבלשון רש"י והמאירי והאשכול והרדב"ז ז"ל יש לדייק דכונתם דדוקא בשינוי מנהג כה"ג שיש בו משום הבדל בין ישראל לעמים הוא דאמרינן יתרג זא"י, אבל לא בסתם מנהג ישראל אף שיש בו טעם נכון.

אכן הערוך בערך ערקתא פירש דישראל היו קושרים שחורה משום דמתאבלין על ירושלם כמ"ש בב"ק ג"ט כו'. וגזרו הגוים לשוי' לבנה עכ"ל, וכנראה לא הי' דבר זה תקנת חכמים לעשות בזה זכר לחורבן כמו שאר זכרונות, מדלא נזכר זה בסוגית הגמ' במקומה בגיטין דף ז' ובסוף סוטה ובב"ב דף ס',

מבטלינן תקנה לגמרי רק לשנותו ליום אחר, ועי' בתוס' ד"ה איספרווא כו' דאיה"נ בשני לא יכנסו, ומוחין בהם משום דאם נעקרי' ב' ימים ישתכח לגמרי ע"ש, וכן בתוס' ד"ה ולידרוש ב' מבואר דאלמלא הטעם דפרוצות וכהנת היו החכמים מוחין לאלו שנהגו לכנוס בג' הגם שיש אונס להבעל לעכו"ם, הגם שעצם התקנה שתהא בתולה גשאת ליום הרביעי הוי רק מטעם שקדו חכמים על בנות ישראל שיהא טורה בסעודה ג' ימים, ולא לאפרושי מאיסורא, ואף לא משום הבלד בין ישראל לעכו"ם, (אמנם לפי הרא"ה ז"ל בשט"מ שם אין להוכיח כלל, גם לפרש"י ז"ל אינו רק היכי דהוי ספק סכנה, עכ"פ מבואר גודל תקנת חז"ל).

והשיטה מקובצת כתובות שם הביא תשובת הריב"ש ז"ל וכן הגהת אשר"י שם שמפרשים קושית הגמ' הא נהגו, לגמרי נעקרי', היינו שב"ד יקדימו לעקר התקנה בכח התורה (שעל החכמים עצמם לא הי' הגזירה שהם יעקרו התקנה רק על המון העם ע"ש) להציל הן אלו שנהגו העוברים על תקנת חז"ל ואינם מוסרים נפשם כיון שהוא שעת הגזרה, גם מכוונים להעביר על דת שהדין הוא שיהרג ואל יעבור, גם להציל אלו שנהרגין כיון שיש עצה לשנות התקנה על יום ג' ע"כ, הרי מבואר דכל זמן שלא עקרו ב"ד את התקנה מחויבים למסור נפשם על תקנה זו, ועוד מבואר דאם הי' הגזרה על החכמים עצמם שיעקרו התקנה לא היו רשאים לעקור אפי' בשעת סכנה, ועי' בשלטי הגבורים בסנהדרין שהאריך בזה ומסיק דלמסקנת הגמ' אפי' ב"ד אין יכול לשנות התקנה אפי' בשעת סכנה עש"ה.

וכמו כן הנימוקי יוסף שם בסנהדרין והרמב"ן במלחמות שם והר"ן ז"ל בהידושין שם שמפרשים קושית הגמ' שם והא אסתר בפרהסי' הוי אינו משום איסור ערוה ממש דפנוי' היתה, והוי רק איסור דרבנן משום גזרת ב"ד של שם ע"ש, הרי מבואר דעתם דגם באיסור דרבנן יהרג ואל יעבור, ועי' בתשב"ץ חלק א' סי' קנ"ח שכתב וז"ל ולא מיבעי בדבר שיש בו איסור תורה חייב למסור עצמו, שאפי' באיסור דרבנן חייב דהא אסתר משום גזרת ב"ד של שם היתה (וז"ש שם חשמונאים אפשר ס"ס) כו', וכן אמרו שם דאפי' לשינויי' עדמ"ס מחויב למימסר נפשו שהיא עבירה קלה עכ"ל, הרי מבואר דלכל הראשונים הנז' א"א לפרש ההיא ערקתא דמסאנא באיסור לאו מה"ת, דא"כ מאי פריך הגמ' מההיא דאסתר דהוי רק איסור דרבנן, ומאי אפילו דקאמר הגמ' שם.

[אולם יש לעיין בדברי הגמ' יוסף ב"ק קי"ג שכתב וז"ל ונראה לי דודאי אם גזרו שמד כדי להעביר, על יהודי שלא ילבש לבושי נכרי שיהרג,

וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ה מהלכות יסודי התורה אות ד' בשם הרא"ם ז"ל שאפי' אינה מצוה אלא מנהג רק שהונהג לתרבות ויהדות, אם יעבירו נראה כעובר מצוה ומפקירה ויהרג ואל יעבור עכ"ל, וכ"כ מפורש ברבינו ירוחם ז"ל גתיב י"ח ח"ג שאפי' משום שינוי מנהג או מנעילת הסנדל יהרג ואל יעבור ע"כ וכן פסק מפורש בטור יו"ד סי' קנ"ז דאפי' על מנהג בעלמא יהרג ואל יעבור. וכ"כ בלבוש וט"ז שם, ועי' בב"ח שם שכתב דהיכי דאסור, לגמרי אסור אפי' מנהג בעלמא והיכי דשרי, אפי' עבירה גמורה שרי ע"ש, וכ"כ החיי אדם כלל כ"א סעיף י"ג דבשעת השמד חייב כל אחד מישראל למסור נפשו להריגה אפי' בצינעה אפי' אם אותו הדבר אינו לאו ולא עשה רק מנהג שנהגו בו ישראל עכ"ל.

ובשיטת תוס' ז"ל יש לעיין דהנה מדברי תוס' ז"ל שבת מ"ט א' ד"ה נטלם כו' שכתבו דבשינוי ערקתא דמסאנא מתנהג כעכו"ם ודומה שמוציא עצמו מכלל ישראל, נראה לכאורה דכונתם שיש בזה משום לאו דבחוקותיהם לא תלכו, אולם בתוס' ב"ק פ"ג א' ד"ה התירו לספר קומי כתבו משום דמתחלה לא, גזרו" לקרובים למלכות ע"כ, וכן בשיטה מקובצת שם הקשו דאעפ"י שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד כו', י"ל דהראשונים לא גזרו לקרובים למלכות הרי ישע"י ז"ל ע"כ, הרי מבואר דעת התוס' והרי ישע"י ז"ל דגם לספר קומי הוי רק גזרה מדבריהם, וכ"כ בשט"מ בשם הגאון ז"ל דאיסור מספר קומי הוא משום דמחזי כמגדלי בלורית, הרי מבואר דרך לגדל בלורית אסור מה"ת, מכוס שמגדלין אותם לע"ז כמ"ש רש"י ז"ל במס' ע"ז דף י"א ודף כ"ז ע"ש. אבל לספר קומי הוי רק משום מראית עין הגם שעכ"פ הגוים נוהגים כן לספר קומי, וע"כ דסברי דהלאו דבחוקותיהם הוא רק בהחק שעושיין לשם ע"ז ולפ"ז א"א לומר דעדמ"ס הוי לאו ממש מה"ת, ואפשר דאפי' תקנת חכמים כמו לספר קומי ג"כ לא הוי, מדלא הזכירו חז"ל לאסור מנהג זה כמו שאר דרכי האמורי, וכ"ש לפמ"ש התוס' ז"ל בסנהדרין שם ובב"ק ג"ט א' והרשב"א בחידושו לבי"ק שם ובתשובותיו סי' תי"ט והריטב"א ז"ל בתענית כ"ב דברצועות לבד היו גבדלין, דשל ישראל הוי לבנות, ושל עכו"ם שחורות, והיינו עדמ"ס דאמרינן בסנהדרין כו' ע"ש, דלפ"ז אין בנה גם משום צניעות ג"כ, וא"כ ודאי דלא הוי לאו מה"ת, ואפשר דאף איסור דרבנן אין בזה.

שוב ראיתי שיש להוכיח שהתוס' ז"ל ועוד לכמה מהראשונים ז"ל שאינם מפרשים עדמ"ס שהוא לאו מה"ת, דהנה גמ' מפורשת היא בכתובות דף ג' ב' דתקנתא דרבנן מקמי גזירה לא מבטלינן, וע"ש בתוס' ד"ה תקנתא כו' דאפי' אם גזרו תיהרג ממש לא

ומ"ש הש"ך בסי' קנ"ז דבערוה דרבנן לכו"ע יעבור
ואל יהרג יש להבין ועי' נוב"י מהדו"ת א"ע סי' ק"ג
עש"ה].

והנה בשאלחות דרב אחאי גאון ז"ל איה"נ
דמפרש להדיא דעדמ"ס הוי באיסור דרבנן ממש,
דהיינו שאומרים לו שיכוף עצמו להתיר מנעלו נגד
ע"ז ואסור דנראה כמשתחוה לע"ז ע"ש, וכ"כ בהלכות
גדולות ע"ש ולדבריהם אין להוכיח מזה רק על איסור
שאסרו לנו חז"ל לעולם מפני מראית עין, אבל התוס'
ז"ל וסיעתו שמפרשים דמיירי בשינוי רצועות המנעל
שנהגו לשנות באותו הזמן, וכמו"כ התשב"ץ ז"ל
שגורס „לשינויי" ערקתא, מבואר שאינם מפרשים כן,
דלהשאלחות לא גרסינן תיבת לשינויי ע"ש, וכיון
שחז"ל לא הזכירו דין זה דרצועות אם יהי' שחורות
או לבנות הרי מבואר דסברי דכל מנהגי ישראל שיש
בהן צד יהדות דומה לאיסור מה"ת דבשעת שמד או
בפרהסי' יהרג ואל יעבור, וכמ"ש הב"ח ז"ל דמנהג
ישראל ואיסור מה"ת בשאר עבירות שוות זו לזו
בדין זה, והטעם הוא משום דעכ"פ יש בזה מכוס
מירוד ליבות בני ישראל כמ"ש רש"י ז"ל, או משום
חילול השם, או משום שלא ישתכח המצוה או התקנה
לגמרי כמ"ש הרמ"ה ז"ל בכתובות ג' ב' עש"ה.

העולה מכל הנז' לענ"ד דעל גזרה ח"ו לעבור
על דת יהודית, לכל הפוסקים כולם מחויבים למסור
נפש בשעת שמד, או בפרהסי' אפי' שלא בשעת
שמד, דלא מבעי לשיטת רש"י ותוס' ויראים והערוך
והאשכול והנימוקי יוסף והרמב"ן והר"ן והמאירי
והטור ורבינו ירוחם והתשב"ץ והריב"ש והגהות אשרי
והשלטי גבורים והרדב"ז והב"ח והלבוש והט"ז והחיי
אדם זכרם לברכה, שלענ"ד מפורש ומבואר דסברי
דעל כל מנהג שנהגו בו ישראל ויש בו טעם נכון
מצד צניעות או היכר יהדות, אפי' בדבר קל כמו
צבע רצועות המנעל, ואפי' אינו מנהג קבוע לדורות,
ולכל ישראל, רק בעיר אחת ונתחדש שם באותו זמן,
ובפרט דע"י ביטול מנהג זה יתדמו לעכו"ם במלבושם
או במנהגם יותר מקודם, שצריך למסור נפשו על זה
בשעת השמד אפי' בצניעה, ובפרהסי' אפי' שלא בשעת
השמד, משום דמנהג ישראל תורה, ועי' מנחות ל"ב
דאפי' אם יבוא אליהו הנביא ויאמר דאין חולצין
בסנדל, אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל,
ואיתא בירושלמי דמנהג מבטל הלכה, ועי' בשו"ת
מהרי"ק ז"ל סי' ט', וסי' ג"ד שהאריך בענין המנהגים.
דאפי' במנהג שאינו קבוע לדורות ורק במקום אחד
הדין כן עש"ה, וסמכו רז"ל כל מנהגי ישראל שיש
בו טעם נכון, על דברי קבלה אל תטוש תורת אמך.
אלא אפי' לשיטת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש
והסמ"ג והחינוך והרמ"ה ומהרי"ק זכרם לברכה דסברי

אעפ"י דלאו דשאר עבירות הוא, לא תלכו בחוקות
הגוי וכו'. אפי"ה יהרג ואל יעבור, כדאמרינן על
ערקתא דמסאנא כו' עכ"ל, ומשמע לכאורה מפשטות
דבריו דנקיט דהוי לאו דשאר עבירות, ומסיק כדאמרי'
על עדמ"ס, דמפרש דגם עדמ"ס הוי לאו דבחוקותיהם
לא תלכו, דאל"כ הו"ל למימר דהוי כ"ש מדין עדמ"ס,
ולפ"ז יקשה מה שמפרש בסנהדרין שם דאסתר פנוי'
היתה והוי רק איסור דרבנן, ומאי פריך הא עדמ"ס
הוי לאו מה"ת, אכן לענ"ד כד דייקת שפיר בלשונו
שם מבואר דהא דנקיט דהוי לאו דשאר עבירות,
אין כונתו דדבר זה הוי לאו ממש מה"ת, אלא סתם
איסור שלא לעשות הגובע מלאו דלא תלכו בחוקות
הגוי, וה"ט משום דהנמו"י ז"ל סובר ג"כ כהיראים
ז"ל דלאו דבחוקותיהם מוגבל הוא כפי הקבלה לחז"ל,
ואין לחדש בזה בכל זמן, ורק כיון דהוי בשעת
שמד וכדי להעביר, אמרו חז"ל דגם על שינוי
מלבושים כמו הגויים שבאותו זמן דזה הוי בגדרי
הלאו דבחוקותיהם צריך למסור נפשו ע"ז.

ולמדנו זה מלשון הנמו"י לקמן שם וז"ל ולא
דמי להיא דג"ע דאמרינן ימות ואל תספר עמו כו'
דהתם הוא שבדעתו ורצון בחירו ליהנות מן האיסור
כו' החמירו „בלאו" דהנך עבירות כעבירות עצמן כו'
עכ"ל הרי להדיא דתיבת „לאו" דנקיט הכא כונתו
על סתם איסורים הגובעים בגדר הלאו דעבירות, שהרי
לספר עם אשה מאחורי הגדר ליכא למ"ד דהוי לאו
ממש מה"ת, אלא כונתו בתיבת לאו איסורים שלא
לעשות, וכמשמעות דבריו שהחמירו „בלאו דהנך
עבירות כעבירות עצמן". הרי שהלאו גופה מכנה
בשם עבירה עש"ה, ועי' נוב"י מהדו"ת חלק אהע"ז
סי' ק"ג בד"ה ואם באנו כו', שכתב וז"ל ואין אני
תמה על הנמו"י ז"ל דאולי ס"ל דגם איסור דרבנן
שהם אבזרהא דג"ע הם בכלל יהרג ואל יעבור וסובר
דבהך שאמרו ימות ואל תעמוד לפניו ערומה אין כאן
רק איסור דרבנן, וכדעת הרמב"ן ז"ל ע"ש.

וכמו"כ מוכרחים לומר כן גם בדברי הרמב"ן
ז"ל שבת מט א' ד"ה מ"ט כו' שכתב וז"ל ואי קשיא
אלישע בעל כנפיים כו', הא בשעת שמד אפי' אעדמ"ס
יהרג ואל יעבור, הני מילי לעבור על מצות לא
תעשה, אבל אם גזרו לבטל מצות עשה, ודאי תבטל
ואל יהרג, דהא שב ואל תעשה שאני כו' עכ"ל,
דלכאורה נמי משמע דמפרש דעדמ"ס הוי מצות ל"ת,
ולפ"ז יקשה ג"כ קושית הגמ' מאסתר דהוי רק איסור
דרבנן כנו', אלא ע"כ מוכרחים לפרש דבריו במ"ש
מצות ל"ת, אין כונתו על לאו ממש מה"ת, רק כונתו
דדוקא היכי שגזרו על דבר שצריכים לעבור האיסור
בקום ועשה אז יהרג ואל יעבור, משא"כ היכי שגזרו
שלא לעשות דהיינו שוא"ת ודאי תבטל ואל יהרג,

קנ"ו מוכיח מסידור הלשון דדעת הטור דבשעת הגזרה לא מהני זה הטעם דלהנאתו מכיון, ועי' בט"ז וש"ך שם שחולקים עליו וכתבו שאין דבריו מוכרחים ע"ש, ולענ"ד אמנם כן דמ"ש הט"ז והש"ך ז"ל דגם בשעת הגזרה היכי דמכוון להנאתו יעבור ואל יהרג, הוא דעת הרבה פוסקים ז"ל רש"י ורמב"ן במלחמות שם בסנהדרין והרשב"א בחידושיו לכתובות ג' ב' והרמ"ה והר"ן והנמו"י ורבינו יונה בחי' סנהדרין שם והתשב"ץ הגז"ל ומהרי"ק סי' קל"ז וקל"ד (ובדפוס החדש הוא בסוף הספר) זכרם לברכה. וכמו כן השאילתות ובעל המאור והמאירי הנו' בשט"מ כתובות שם סוברים עוד יותר דמהני סברה זו דלהנאתו מכוון אפי' באיסור עריות, יעושה דא"א לי להעתיק כוונתם והחילוקים מכל אחד ואחד.

אבל הראב"ד ז"ל (הובא בחי' הרשב"א ז"ל כתובות ג') סובר להדיא דבשעת השמד אפי' להנאת עצמן יהרג ואל יעבור, והרשב"א ז"ל מסיק שם וזה לשונו ואפשר שכל בשעת השמד אפי' בהנאת עצמן, כדי שלא יהי' המצות בזויות בעיניהם וקלות לבטלם, מאחר שהם גוזרים שמד לבטל תורתינו, אבל כיון שכל עיקר לא גזרו אלא להנאת עצמן אינו שמד, ואין זה נכון עכ"ל.

ועי' בחי' הר"ן ז"ל סנהדרין שם וז"ל ומשמע לי שאין כן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות יסודי התורה דקאמר וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה וכו' לאחר שהתיר הנאת עצמן, משמע דבשעת הגזרה לית בי' שריותא כלל עכ"ל, הרי מצאנו לאחד מן הראשונים ז"ל שמוכיח גם בהרמב"ם ז"ל ממש כמו שמוכיח הב"ח ז"ל בהטור ז"ל, וכן מוכח לשון החיגור ז"ל מצוה רצ"ו שכתב אבל בשאר עבירות אמרו דשלא בשעת צרה ובצינעה יעבור ואל יהרג, אבל בפרהסי' כו' אם להנאתו יתכוין המעביר יעבור ואל יהרג, ואם להעביר יהרג ואל יעבור, ובעת צרה אפי' על מצוה קלה יהרג ואל יעבור כו' ע"ש הרי משמע מלשונו ג"כ דבעת צרה ליכא שריותא כלל.

ועי' בכנה"ג חלק יו"ד סי' קנ"ז אות ב' שגם הוא לכתחילה הבין כן בדעת הרמב"ם ז"ל דבשעת השמד לא מהני להנאתו, ודלא כשיטת הר"ן ז"ל, אולם לשון הרמב"ם בספר המצות מל"ת ס"ג שכתב וז"ל כל מי שבקשו ממנו לעבור על דבר מהמצות, בשעת השמד והי' האנס מתכוון להעביר בין מצות קלות בין חמורות, או מי שיבוקש ממנו שיעבור על ע"ז ג"ע וש"ד, ואפי' שלא בשעת השמד, הנה הוא חייב להתיר נפשו ויהרג ואל יעבור עכ"ל, מכריחו לפרש דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות יסוה"ת עד"ז שכתב בספר המצות וכשיטת הר"ן ז"ל יעושה, אכן מסיק שם דעכ"פ יש הפרש ביניהם

דרך על לאו מה"ת אמרינן יהרג ואל יעבור, ובעדמ"ס מפרשים שיש בזה משום התדמות לעכו"ם, לשנות מנהג ישראל לעשות כמנהגם, ונכלל בלאו דבחוקותיהם לא תלכו, עכ"פ מפורש ומבואר שיטתם דהלאו דלא תלכו בחוקות הגוי אינו מוגבל, וקאי גם על המנהגים ומלבושים שנהגו ישראל לשנות ממנהגי העכו"ם ומלבושיהם, ואפי' אין בזה משום מנהג קבוע לכל ישראל רק במדינה זו, ובזמן זה, ואף היכי דהוי השינוי רק בצבע הרצועות שבמגעלים ג"כ אמרינן דיהרג ואל יעבור, והיינו טעמא או משום שרוצים לשנות למנהג פריצות כמו עכו"ם שדרך עכו"ם להיות פרוצים, או אפי' אין בו משום פריצות אלא שעכו"ם מקפידים על זה, וא"כ לפ"ז פשוט לענ"ד דעל "שינוי" מדת יהודית שעיקרה היתה להתרחק מדרכי הפריצות כל עכו"ם, כמפורש בלשון הרמב"ם ז"ל פכ"ד מהלכות אישות, והמחבר בשו"ע אהע"ז סי' קט"ו, וז"ל דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל כו', או שהיתה טוהה בשוק וורד, כדרך שעושות העכו"ם הפרוצות" ע"ש, ודאי דלשיטתם נכלל זה בלאו דבחוקותיהם לא תלכו שהרי לא גרע מעדמ"ס, וסברי ג"כ דיהרג ואל יעבור בשעת שמד או בפרהסי', וכמו"כ להשאילתות ובעל הלכות גדולות דמפרכי עדמ"ס באיסור דרבנן משום מראית עין, א"כ ה"ה נמי לעבור על דת יהודית דהוי איסור דרבנן, סברי נמי דיהרג ואל יעבור.

ב.

ועדיין יש לדון בזה דמסיק הגמ' שם סנהדרין ע"ד ע"ב דאפי' בפרהסיא לאביי היכי דאינו עושה מעשה כמו אשה דקרקע עולם היא, ולרבא היכי דהאנס מכוין להנאתו לא להעבירו על דת, אזי אמרינן יעבור ואל יהרג, והכי קר"ל בשו"ע יו"ד סי' קנ"ז כשניהם כאביי ורבא, וע"ש דמשמע דסבירא להו דגם בשעת הגזרה אמרינן כן יעושה, והנה זה פשוט דהסברה דקרקע עולם לא מהני אלא היכי דהאנס אינו עושה כלל דלא הוי חילול השם, וגם היכי דשייך הסברה שיכולין להכריחו בע"כ לעבור ע"ז, וליכא שום תועלת במסירות נפשו, אבל היכי שהישראל יכול לברוח מזה המקום, וכ"ש כשנעשה דבר זה בפרהסי' בדעתו ורצונו הטוב אע"ג דהוי קרקע עולם ודאי דהרי הוא מחלל השם כמ"ש ע"ז ג"ד ע"א בסוף תוד"ה מתקיף כו' ע"ש [עי' בחי' הגרע"א ז"ל שם ביו"ד בשם תשובת הריב"ש ז"ל] ומשום דאין נפ"מ בסברה זו כ"כ בנוגע לענינינו, לא אכתוב בזה כעת.

אבל בהסברה דלהנאתו קמיכוין בזה אמרתי לבאר כיד ה' הטובה עלי, והנה הב"ח בטור יו"ד סי'

שוים, גם ממ"ש אח"כ אם עכו"ם עושה להנאתו כו' בפרהסי נמי א"צ למסור נפשו, מבואר דמפרש שינויא דרבא דקאי רק אפרהסי, דאל"כ יותר הו"ל להשימיעינו דאפי' בשעת שמד נמי כן עושה, [עי' בנהל אשכול שם שכתב דעת רש"י ונמו"ז ז"ל דגם בשעת שמד בעינן דוקא שהגוי יכוין להעביר על דת, ומסיק דכ"מ בספר המצות ל"ת ס"ג ובאגרת השמד המיוחס להרמב"ם ז"ל, אולם הר"ן ז"ל לא הביין כן בדעת הרמב"ם וכמש"ל].

וכן מבואר לענ"ד דעת תוס' ז"ל בכתובות ג' ב' ד"ה תקנתא כו' שכתבו דהא דלא משני הגמ' לעיל בהס"ד דהסכנה הי' דהנישאת ליום הרביעי תיהרג כי פריך הגמ' נהגו, לגמרי ניעקריה, אמאי לא משני דתקנה דרבנן מקמי גזרה לא מבטלינן, כדמשני לפי המסקנה דהסכנה הי' שתבעל לטפסר תחלה, ותירצו שם וז"ל משום דלעיל פריך וליעקרוה ויקבעו יום אחר, כיון דאינו מתכוון אלא להעבירם על דת, כשיקבעו יום אחר לא יחוש, ולא מיעקרא תקנתא דרבנן הואיל ויהא יום אחד קבוע, אבל הכא פריך וליעקרוה ולא יהא שום יום קבוע, שאם יקבעו יום אחי ובעיל באותו יום, ולהכי משני מקמי גזרה לא עקרינן תקנה שלא יהא שום יום קבוע עכ"ל, הרי מבואר דהגם שהי' מכוונים להגאתן לא מהני בשעת גזרה, ואף היכי דהוי סכנה, מדלא תירצו תוס' ז"ל פשוט דבהס"ד הוי סכנת נפשות, משא"כ לפי המסקנה שאין כאן אלא ספק סכנה כמ"ש רש"י ז"ל, וכ"כ בתוד"ה איספרווא כו' דאיה"נ ביום שני לא יכנסו בשום אופן אף היכי דהוי סכנה, משום דאם נעקרי על ב' ימים ישתכח לגמרי התקנה עש"ה ועי' בט"מ שם בכל הסוגיא שמפרש בדעת התוס' ז"ל דאפי' בשמד גמור לא מבטלינן תקנה לגמרי, ולדעת רש"י ז"ל רק היכי דהוי ספק סכנה לא מבטלינן עש"ה, הרי עכ"פ מבואר דעת תוס' ז"ל דהסברה דלהנאתו מכוין לא מהני בשעת גזרה.

ובזה מתורץ לענ"ד התמ" עצומה שהקשה בשט"מ שם על תוס' ד"ה ולידרוש (השני) דקושית הגמ' היא שהיו צריכין למחות באלו שנהגו לעבור על התקנה כיון דקיי"ל דבאונס שרי, והקשה ע"ז וכי סברה היא בעולם לומר להכריח לבנות ישראל להבעל לעכו"ם בשביל תקנתא דרבנן ע"ש, אמנם לפמש"ל באות א' דדעת התוס' ז"ל דבשעת הגזרה אין חילוק בין שאר עבירות אפי' מה"ת כמו חילול שבת וכדומה, ובין מנהג שנהגו ישראל מעצמן, וכ"ש תקנה שתקנו חז"ל, ועל כולן יהרג ואל יעבור, ובסמוך הוכחנו דתוס' ז"ל סברי דאפי' היכי דהוי להנאתן ג"כ לא מהני בשעת הגזרה, ולעומת זה מבואר בתוס' ז"ל שם ד"ה ולידרוש (הא') דסברי דהסברה דקרקע עולם

דלהרמב"ם ז"ל בשעת השמד אם מכוון להנאתו, דוקא בצינעה יעבור, אבל בפרהסי יהרג ואל יעבור ויהי' דומה פרהסי של מתכוון להנאתו בשעת השמד, לפרהסי של מתכוון להעבירו שלא בשעת השמד עכתו"ד.

ולענ"ד יש להבין דבריו ראשית כפי הגראה לא ראה דהר"ן ז"ל בעצמו מסיק שם בחידושו דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל כמותו וכנו"ל, שגית הלא מבואר בכללי הרמב"ם שמספר המצות אין להקשות על החיבור כי בסה"מ לא דק כ"כ לבאר המצות עם כל הדינים, שלישית מה יענה לדברי החינוך ז"ל שגם הוא במצוה רצ"ה מעתיק דברי הרמב"ם בסה"מ כצורתם. ומ"מ במצוה רצ"ו מבואר בדבריו להדיא דבעת צרה ליכא שריותא כלל כנו"ל. והמעין היטב בלשונו שם יראה שאי אפשר לפרשו כמו שמפרש הכנה"ג בדעת הרמב"ם ז"ל, גם לשון הרמב"ם ז"ל בספר המצות שם יש להבין, דאם נפרש דמ"ש „והי' האנס מתכוון להעביר“ הוי תנאי מוסיף לשעת השמד, ובעינן תרווייהו, שעת השמד, ומתכוון להעביר, א"כ לפ"ז להלן שכתב אח"כ דבשלב עבירות החמורות אפי' שלא בשעת השמד יהרג ואל יעבור, אמאי לא הזכיר התנאי השני ג"כ דהיינו היכי שמתכוון להנאתו ויש להאריך בכלל בדבריו שם, אולם אחרי שגם הוא מפרש בדעת הרמב"ם ז"ל דבשעת הגזרה ובפרהסי לא מהני להנאתו מתכוון, ממילא אין נ"מ בשאר דבריו כ"כ בנוגע לענינינו ולכן אין להאריך בזה כעת.

[ועי' בהרא"ש ז"ל סנהדרין שם בפילפולא חריפתא שכתב שם וז"ל להנאת עצמו שאני, ובטור יור"ד סי' קנ"ז לא פסק כן, ונראה לפי דסוגית רבינו בפרק הבא על יבמתו ובפ"ק דכתובות מוכח דסבירא לי' דלא כרבא ע"כ, הרי שהתו"ט ז"ל ג"כ הביין בדעת הרא"ש והטור ז"ל כמו שהבין הב"ח ז"ל].
וכן יש להזכיר לענ"ד מדברי האשכול הלכות ע"ז סי' מ"ד שכתב וז"ל ודאמרינן שלא בשעת שמד כו' יעבור ואל יהרג הנ"מ בצינעה, אבל בפרהסי והגוי מכוון להעבירו על דת כשעת שמד דמי, כדמוכח מהא דפריך כו' ומשני אביי כו', ורבא אמר הנאת עצמן שאני, אם עכו"ם עושה להנאתו ולא להעבירו על דת בפרהסי נמי א"צ למסור נפשו עכ"ל, הרי מבואר דסובר דרק בפרהסי בעינן התנאי שמכוון להעבירו על דת, ואז דמי לשעת שמד בצינעה, אבל פרהסי לחוד לא דמי לשעת שמד, ואם נימא דגם בשעת שמד בעינן להתנאי שיכוון להעבירו על דת, הו"ל למימר דפרהסי דמי לשעת שמד בצינעה ותו לא, וממילא ידעינן שבעינן שיכוון להעבירו על דת כמו דבעינן בצינעה בשעת השמד דהלא שניהם

ולעומת זה כיון שהעכו"ם לא גזרו שלא ינשאו כלל, רק שביום הרביעי לא ינשאו, דומה כמו שגזרו שינשאו דוקא ביום אחר ולא ביום ד', ולפ"ז הנשואין ביום אחר הוי מגזרת העכו"ם].

ועי' ברבינו ירוחם נתיב י"ח ח"ג שכתב שם וז"ל דבפרהסי' או בשעת שמד אפי' על מצוה קלה או שינוי מנהג מנעילת הסנדל יהרג כו', ובשאר מצות בצינעה יעבור וא"י כו', ואם מתכוון הגוי להנאת עצמו יעבור אפי' בפרהסי' כו', והא דאמרינן דבגילוי עריות יהרג, דוקא שעושה מעשה כו', אבל אשה קרקע עולם כו', אם בפרהסי' אם מתכוין להעביר יהרג, ואם להנאתו יעבור כו', כי דינו כשאר עבירות כיון שאינו עושה מעשה עכ"ל, הרי מבואר דרק בפרהסי' מחלק הוא בין להעביר או להנאתו, משא"כ בשעת שמד אינו מחלק, ומשמע דלית בי' שריותא כלל.

וזה שכתב דהסברה דקרקע עולם לא מהני רק שיהי' איסור עריות דמי לשאר עבירות, אבל עכ"פ גם באשה בעינן דוקא שיכוון להנאתו אם הוא בפרהסי', כן הוא ג"כ דעת הרמ"ה ז"ל הנז', ועי' בש"ך יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט' שחולק על זה ע"ש.

וכ"מ בתשובות מהרי"ל סי' ע"ב שכתב וז"ל דאפי' אעזמ"ס בשעת שמד, או להעביר על דת כו' עכ"ל, הרי מבואר דסובר דשני ענינים הם, וזה בלא זה ג"כ יהרג ואל יעבור עש"ה, ועי' בשו"ת הריב"ש ז"ל סי' קע"א שמחלק בין להנאתו או להעביר רק באופן דפרהסי' שלא בשעת שמד, הרי מוכח ג"כ דבשעת שמד לעולם אסור, ומפרש כן בדעת הרמב"ם ז"ל עש"ה, הרי מבואר שיטה ב' דהרמב"ם והראב"ד ותוס' והחינוך [והרא"ש] והאשכול ורבינו ירוחם ומהרי"ל והריב"ש ז"ל סוברים דבשעת הגזרה לא מהני הטעם דלהנאתו מתכוין.

והשיטה השלישית הוא דעת הסמ"ק סי' ג' מפורש דרק בצינעה הוא החילוק בין מכוון להעבירו או להנאתו, אבל בפרהסי' אפי' להנאתו יהרג ואל יעבור, ואינו מזכיר כלל הדין דבשעת שמד, וכן לקמן סי' מ"ד סתם וכתב דבפרהסי' כיון ששייך המצוה דקידוש השם גם על שאר עבירות יהרג וא"י, ועי' בב"ח שם וכן במהרי"ק ז"ל הנז' שהאריכו בפירושו עש"ה, ועי' במרדכי סנהדרין שם שסובר ג"כ כדעת הסמ"ק ז"ל שכתב וז"ל אבל בפרהסי' אפי' שלא בשעת הגזרה ואפי' בשאר מצות יהרג כו', אבל בשעת הגזרה אפי' אעזמ"ס לא משנינן ואפי' בצינעה, ועוד יש דין אחר דהיכי דמתכוון הנכרי להעבירו על דת יהודי יהרג וא"י אפי' בצינעה, אפי' שלא בשעת הגזרה ואפי' בשאר מצות עכ"ל, מבואר מדבריו דשעת הגזרה הוי דין בפני עצמו

מהני אפי' בשעת גזרה, ואפי' באיסור עריות ג"כ כמבואר שם עש"ה, א"כ ממילא א"ש דלענין איסור עריות הרי מהני הטעם דקרקע עולם ושרי באונס דליכא חילול השם, משא"כ לעבור בקום ועשה על תקנת חז"ל להינשא ביום אחר שאינו קבוע מב"ד מפני גזרת העכו"ם בזה יש חילול השם, ומחויבים למסור נפשם על קידוש השם.

[עי' פני יהושע כתובות שם שכתב דהיא דשמעתין לא דמי כלל לעזמ"ס דדוקא כשהגזרה היא שיעבור הישראל בקום ועשה, משא"כ היכי שגזרו לבטל עשה יעבור ואל יהרג, וכתבו הטעם דבלא"ה מסור ביד הגוים לבטל ישראל ממצות עשה, וא"כ ה"נ מה שגזרו שלא ינשאו ברביעי הו"ל ביטול קום עשה, דבלא"ה מסור בידם שלא יניחו לעשות הנישואין, ואי משום דעשית הנשואין בשלישי מקרי עקירה בקום ועשה, הא ליתא שאין זה מגזרת העכו"ם וצ"ע עכ"ל. והנה לפמ"ש"ל א"ש דעי"ז שנישאת ביום אחר שאינו קבוע מב"ד שפיר יש חילול השם בקום ועשה, והיינו טעמא דלא דמי לזה שגזרו שלא להניח תפילין, דהעבירה ע"ז היא תמיד בשוא"ת, דהיינו שאינו מגיח תפילין כלל, אבל הכא כשנשאת ביום אחר ספיר מקרי עקירה בקו"ע, שהרי ע"י פעולה זו שנישאת ביום שלישי לא תוכל עוד להנשא ביום הרביעי כתקחז"ל, ונראה העקירה לעין כל, וכמו שהרגיש הפנ"י ז"ל בעצמו.

וכ"ה דמסיק הפנ"י שם דאין זה עקירה משום שאין זה מגזרת העכו"ם, לענ"ד צ"ע דלדבריו נראה דהיכי שגזרו הגוים רק שלא ללבוש רצועות שחורות, ולא קבעו מין צבע אחר, יהא מותר ללבוש איזה מין אחר שהוא, וכמו"כ אף היכי שגזרו לבטל רצועות שחורות וללבוש לבנות יהי' מותר ללבוש אדומות וכיו"ב, כיון שאין מין צבע זה מגזרת העכו"ם, ודבר זה תלוי לענ"ד במחלוקת הראשונים ז"ל הנז' דלהראשונים ז"ל דסברי דאיסור עזמ"ס הוא משום לאו בחוקותיהם לא תלכו מותר כיון שאין בזה משום התדמות לעכו"ם שהרי עכ"פ אינו לובש כמותם, אבל להראשונים דסברי דאיסור עזמ"ס הוא משום ביטול מנהג יהודית דנראה כעובר מצוה ומפקירה כנו"ל, אסור גם בכה"ג, שהרי ע"י קשירת הרצועות מצבע אחר לא שחורות הוי עקירה בקום ועשה, ורק אם לא יקבור כלל רצועות אז הוי שוא"ת.

ועוד אפ"ל כיון דעיקר תקנת חז"ל שבתולה תינשא ליום הרביעי הוא משום שקדו, הרי באה בעיקרה לשלול שלא תינשא קודם, (ולא הוי כמו הא דאחז"ל אלמנה ליום החמישי, דהטעם הוא משום אותו יום שנאמרה בו ברכה) ולפ"ז אם גיטאת ביום אחר קודם הוי עקירה ממי' בקו"ע בתקנת חז"ל,

נמי היכי דקרקע עולם היא, אף דליכא חילול השם אפי' בפרהסי, מ"מ הא עכ"פ לא גרע מבצינעה, ואם הגוי מכוון להעביר ע"ד לא יעבור, והיינו משום דעכ"פ שייך חילול השם שעלתה ביד העכו"ם להכעיס להקב"ה ח"ו.

ועי' בכל בו הלכות כלאים וז"ל הר' יצחק פסק ללבוש כלאים לעבור על המכס מותר כו, והר"מ אוסר דאפי' שלא בשעת שמד אפי' אעדמ"ס אוסר כמו שאמר אם עושה כדי שלא יכירוהו ביהודי בדרכים דהיינו בפרהסי עכ"ל, הרי מבואר דבפרהסי אפי' שלא בשעת שמד, וליכא מי ימאנס אותו דגימא דכונת המאנס הי' להעבירו על דת, שהרי הוא מעצמו עושה כן, מפני שהוא מפחד מפני הליסטים עכו"ם, ומשו"ה מתנכר עצמו כמותם, ואפי"ה סובר דאסור, ואבאר בקצרה לענ"ד שיטת כאו"א בסוגית הגב' בסנהדרין שם, דשיטה הראשונה של הפוסקים ז"ל דסברי דאפי' בשעת הגזרה בעינן דוקא שיכוון המאנס להעביר ע"ד, מפרשי הא דקאמר בגמ' בשעת גזרת מלכות, היינו שהמלך גוזר גזירות על כל ישראל ואז אפי' בצינעה יהרג והטעם הוא כדי שלא ירגילו להמריך לבות בני ישראל כפרש"י ז"ל שם, או כסברת הר"ן ז"ל דגם בצינעה לבסוף המה יפרסמו ע"ה, אבל אם עכו"ם יחידי או אפי' מלך שגזר על איזה אנשים פרטים מישראל, אז דוקא בפרהסי יהרג וא"י, משום דשייך טעמא דקידוש השם, ועל שניהם בא רבא לומר ולהקל דרק במכוון הגוי להעבירו על דתו הדין כן, משא"כ היכי שמכוון להנאתו יעבור, דליכא לא הטעם דחילול השם, ולא הטעם שלא ירגילו להמריך לבבות של ישראל, שהרי לא כיוונו לזה הגוים, ועד"ז מוכרחים לפרש דזה דאמר עכו"ם לישראל קטול אספסתא, דמיירי בפרהסי או משעת גזרת המלכות כמ"ש רש"י ז"ל שם, ודוחק הוא דלישנא לא משמע הכי דמיירי במלך שגזר על ישראל, גם משמע דהוי בצינעה, והא דהקשה בגמ' שם אסתר פרהסי הוא, לשיטתם לאו דוקא דה"ה דהוי מצי למיפרך שעת גזרה הי' כידוע.

ושיטה ב' דסברי דבשעת גזרה לא מהגי הסברה דלהנאתו מכוון, מפרשי הטעם דבשעת גזרת יתבטל המצוה לגמרי וישתכח מישראל, ולפ"ז מאי נפ"מ בכונת הגוי, ומשו"ה לעולם יהרג וא"י, אבל בגזירה על אנשים פרטים, אז דוקא בפרהסי ומכוון להעבירו על דת יהרג וא"י משום הטעם דחילול השם, אבל היכא שמכוון להנאתו ליכא חה"ש, [ואולי יש לדייק כן בלשון הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות יסוה"ת שבהלכה ב' דמיירי שם בענין פרהסי נקיט, להעבירו" על מצוה כו, ובהלכה ג' דמיירי שם בשעת הגזרה נקיט, לבטל" דתם או מצוה כו' ע"ש] ושינויא דאביי

שלעולם לא יעבור, והיכי דמתכוון להעבירו על דת הוא דין בפני עצמו וג"כ לעולם אל יעבור, רק שלא בשעת הגזרה וגם מכוון להנאתו או יש חילוק דבפרהסי יהרג ואל יעבור, ובצינעה יעבור וא"י ע"ש. וכן מבואר ביראים וז"ל בשעת שמד כו' פי' שעת שמד שמכוונין העכו"ם להעביר מצות המקום ולהכעיס לפניו, כי אתא רבנן אמר ר' יוחנן אפי' שלא בשעת שמד לא אמרן אלא בצינעה, אבל בפרהסי אפי' אעדמ"ס יהרג וא"י כו' ע"כ, הרי מפורש דמפרש שעת השמד דקתני בגמ' הוא שמכוון להעביר על דת, ועל זה בא רבין אר"י דבפרהסי אפי' שלא בשעת שמד, וע"כ היינו אפי' שאינו מכוון להעבירו אלא להנאתו, ועי' בסמ"ג עשין ה' ומסקינן שם דבשעת שמד שמתכוונים הגוים להעביר ישראל על דתם כו' ושלא בשעת שמד גמי לא אמרו אלא בצינעה אבל בפרהסי כו' עכ"ל, מבואר לענ"ד דגם הסמ"ג סובר ממש כיראים הגו', ועי' במהרי"ק ז"ל שורש קל"ז וקע"ד הגו' שכן הוא דעת השואל שם (הוא אחד מגדולי הדור שבזמנו) אך המהרי"ק ז"ל סובר דגם בפרהסי בעינן שיכוון להעביר על דת, אולם ע"ש שהוא בעצמו מודה דדוחק לפרש כן בהסמ"ג ז"ל. ועי' בחי' הריטב"א ז"ל כתובות ג' וז"ל עכ"פ לרבנותא גקטינן קושטא דמילתא משום דאמר התם לעיל מיניה, דכל בפרהסי יהרג ואל יעבור ואפי' להנאת עצמן, ומאי דלא אמר בשמעתין שיהרג, היינו מההיא טעמא דפרכינן גבי אסתר דקרקע עולם היתה, ואפי' בג"ע ובפרהסי אין להם ליהרג עכ"ל הרי מבואר דהוא ז"ל מפרש דהא דאמר רבין אר"י דאפי' שלא בשעת שמד הנ"מ בצינעה אבל בפרהסי לא, היינו אפי' להנאת עצמן, ומפרש הפי' דשעת גזרת המלכות היינו שמכוון המלכות להעביר על דת כמ"ש היראים הגו', ומשו"ה הקשה הגמ' אסתר פרהסי הוא, ולא הקשה דגזרת שמד הוא, משום דלא מקרי שעת שמד רק במכוון להעבירו, אבל אחשורוש להנאתו כיוון, אבל מ"מ באופן דפרהסי לא מהני זה וע"ז תירץ אביי דקרקע עולם היתה.

ומוכרחים לפרש לכל אלו הפוסקים כמו שפירש המהרי"ק ז"ל בדעת הסמ"ק ז"ל דרבא לא בא להקל אלא להחמיר דלא נימא דטעם דקרקע עולם היא מהגי אפי' היכי שמכוון להעביר על דת, אלא דבעינן שיהי' ג"כ כוונתו להנאתו, וכמו"כ צריכין לומר דבהגי קוואקי ודימוניקי דמיירי שם הגמ' בסמוך שייך ג"כ הטעם דקרקע עולם, דמיירי שהעכו"ם לקחו מהם בע"כ כמ"ש רש"י ז"ל שם עש"ה, וזהו דאמרינן רבא לטעמי' דמשמע התם דמיירי שהעכו"ם אומר לישראל קטול אספסתא בשבתא בצינעה, ואפי"ה מחלקינן דאם מכוון להעביר על דת אסור, א"כ ה"ה

הפוסקים שיש שמזכירין החידוש „אפי מצוה קלה“ באופן דשעת הגזירה, ויש שמזכירין חידוש זה באופן דפרהסי, אבל הוא דוחק.

עכ"פ עולה לנו מכל הגז' דהיכי שהוא בפרהסי וגם בשעת הגזירה על כללות מישראל (ופשוט דאפי בעיר אחת ג"כ מקרי שעת גזרה) בכה"ג דהוי שניהם ביחד, לרוב הפוסקים דהיינו הרמב"ם והראב"ד ותוס' [והרא"ש] והאשכול והיראים והחינוך והסמ"ג והסמ"ק והריטב"א והמרדכי ורבינו ירוחם ומהרי"ל והריב"ש והכל בו זכרם לברכה, אפי' היכי דמכווני להנאת עצמן, צריך למסור גפשו ואל יעבור אפי' במצוה קלה, ולהב"ח ז"ל גם דעת הטור כן.

וזאת צריכים אנו למודעי כדי שלא יקשה להפוסקים ז"ל דסברי דבפרהסי לא מהגי טעמא דלהנאתו מכוון אפי' בשאר מצות, וכמו"כ לבעל המאור והרמב"ן ז"ל במלחמות שם בסנהדרין, ותוס' ז"ל יומא פ"ב ע"ב והר"ן ז"ל והנמו"י ז"ל הגז' לעיל דסברי דאביי פליג על רבא ולית ליה הטעם דלהנאתן שאני ע"ש דלפום ריהטא יקשה להם מברייתא מפורשת בגמ' ע"ז דף כ"ו א' וכן פסק הרמב"ם וסמ"ג וסמ"ק סי' ק"א ובשו"ע יו"ד סי' קנ"ד סעיף ב' ובאו"ח סי' ש"ל דמותר להתילד לנכרית בחול בשכר משום איבה, ובסמ"ק שם מבואר דסובר שהוא לאו מה"ת שהרי מונה לאו זה בסדר מגין המצות שלו, וא"כ הרי מצינו דמשום איבה לבד מתירין אפי' לאו מה"ת ולא אמרינן דיהרג ואל יעבור [וכן משמע מפרש"י ז"ל שם ד"ה בשכר כו' שכתב ומתגיתין בחנם מיירי דמצי לאשתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונות עכ"ל משמע הא היכי דאיכא איבה הוי מותר גם בחנם, וכ"כ הריטב"א ז"ל שם להדיא בד"ה יכולה היא כו' ואפי' בחנם נמי שרינן כל היכא דאיכא איבה כגון בזה"ז עכ"ל ולהתילד נכרית בחנם הלא עכ"פ לאו דלא תחנם] וע"כ היינו טעמא דשרי דכיון שהעכו"ם מכוון להנאתו שרי בשאר מצות אפי' בפרהסי.

אמנם בתוס' ז"ל ע"ז כ"ו א' ד"ה סבר כו' כתבו דלא שרינן משום איבה מילתא דאית בה איסורא דאורייתא ע"ש, דמוכח דסברי דלהתילד לנכרית הוי רק איסורא דרבנן [ובהריטב"א ז"ל הגז' שם כתב יותר דאפי' שבות של דבריהן לא שרינן משום איבה, ויש לעיין בדבריו שם ועי' בספר לחם סתרים שם ע"ז בתוד"ה סבר כו' שהקשה אמאי לא הקשו תוס' ז"ל מאיסור מילדת גופה כו'. והיכי שרינן אפי' בחול הא איכא איסורא דאורייתא דלא ישמע על פיד בגרמא שלה כו' ויש ליישב בדוחק עכתו"ד ע"ש] הא עכ"פ יקשה להרבה פוסקים ז"ל דגם באיסור דרבנן אמרינן יהרג וא"ל, והכא

קאי רק על קושית הגמ' דאסתר פרהסי הואי, דלמאי דהוי גם גזירת המלך, על זה שפיר ידע גם המקשה דמהני לזה סברת דקרקע עולם היא, ואביי משגי דטעמא דקרקע עולם מהני אפי' לענין דלא הוי חילול השם דאיהי לא קעבדה מידי, ולכן גם בפרהסי מותר, ורבא חולק וסובר דלפרהסי לא מהני טעמא דקרקע עולם, ואפשר דרבא בא להוסיף עוד קולא דאפי' היכי דליכא הטעם דקרקע עולם, כיון דלהנאתו מתכוון ג"כ יעבור וא"י, או אפשר דרבא בא להתמיר דצריך שניהם באיסור עריות כפי' הרמ"ה ורבינו ירוחם ז"ל עש"ה.

ושיטה השלישית מפרשי דשעת הגזירה היינו שמכוון להעביר על דת, ולפ"ז אין חילוק אם הגזירה על כלל ישראל או על פרטיים, כיון דכונתו להכעיס הוי חילול השם אפי' בצינעה, שעלתה ביד העכו"ם להכעיס להקב"ה ח"ו, וגם שלא ירגילו להמריך לבבות ישראל, וז"ש בגמ' גזירת המלכות לאו דוקא על כל ישראל, אלא נקיט מלך דעפ"י רוב המלך מתקנא על קנאת דתו, ורוצה להעביר את ישראל, (ואפטר שהי' להם הגירסא „בשעת שמד“) אבל בפרהסי הוי בכל אופן חילול השם אף אם אינו מכוון להעביר ע"ד אלא להנאתו, ולשיטתם א"ש דלא פריך הגמ' דאסתר שעת הגזירה הואי, שהרי אחשוורוש להנאתו כיוון, רק פריך דפרהסי הואי, דאז אפי' שלא בשעת גזירה היינו שאינו מכוון להעביר על דת ג"כ יהרג וא"י, ומשגי אביי דקרקע עולם שאני, וע"ז בא רבא להתמיר דהטעם דקרקע עולם לא מהני רק היכי שמכוון העכו"ם להנאתו, דאז הוי עיקר האיסור לעבור בפרהסי משום קידוש השם, ולזה מהני הטעם דקרקע עולם שהישראל מצדו אינו עושה כלום ודמיה לצינעה, משא"כ היכי דמכוון העכו"ם להעביר על דת אזי אף היכי דהוי קרקע עולם מ"מ עכ"פ לא חשיב יותר מצינעה דאמרינן דיהרג וא"י, משום דעכ"פ עלתה בידו להוציא מחשבתו להכעיס לקב"ה ח"ו ולהמריך לב ישראל, ובוה אין ב"מ אם עושה מעשה או לא.

ומסיק ואודא רבא לטעמי דמשמע דמיירי התם בצינעה, גם ממעשה דגמ' יבמות קכ"א ב' מבואר דהמעשה הי' בצינעה, ומ"מ בעינן נמי שיכוון העכו"ם להנאתו, וא"כ ה"ה נמי בפרהסי אף היכי דהוי קרקע עולם בעינן נמי שיכוון העכו"ם להנאתו, משא"כ היכי שמתכוון להעביר ע"ד לא מהני קרקע עולם (ואולי אפשר דאפי' שניהם יחד צינעה וקרקע עולם לא מהני היכי דהכונה הוא להעביר ע"ד), והמרדכי ז"ל מוסיף עוד שיש חילוק בין גזירה על פרטי או על כלל ישראל דאז אפי' בלהנאתו ובצינעה ג"כ יהרג ואל יעבור, וראיתי שמעירים לחלק בין

בוזה דרך טבע בני האדם שמתאוה לאכול ומבלי שום פעולה מצידו הקיבה דורשת תפקידה. רק מי שהוא בריא יכול לסבול התענית, אבל חלוש או מעוברת שהריחה הרי זה מחלה כשאר מחלות ודינם כחולה, ולא דמי לזה שהעלה טינא בלבו יום בסנהדרין דהוי עניני זנות ודאי דתחלתו בפשיעה עיי תרי סרסורי עבירה העין והלב יזנה אחריהם, שאסור הי' לו להסתכל, וכ"ש להרהר כ"כ בלב עד שהעלה לבו טינא, ומכיון שזלזל כ"כ בלאו דלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, לפיכך גם אח"כ אף שהוא חולה גמור אמרינן דימות ואל יעבור, כיון שבזרון לבו בא לו האונס.

ג.

ועתה גבוא לבאר עוד דהיכי דלא אנסוהו אחרים, אלא הישראל עובר מעצמו להנאתו בבחירתו ורצונו ליהנות מהעבירה גופה חמיר עוד יותר, ולא מבעי באופן דלא הוי אנוס כלל, אלא אפי' היכי דהוא אנוס כמו בהעלה טינא דעכ"פ עכשיו אנוס הוא, ועוד יותר שאפי' בחולה דהוי אנוס מן הכבדים, מצינו ג"כ דחמיר יותר מהעובר עיי' שאנסוהו אחרים והמאנס מכוון להנאתו.

דהנה הר"ן ז"ל בפסחים כ"ה מתרץ קושית הראשונים ז"ל על בעל המאור ז"ל דסובר דגם בעיי' ועריות מהני טעמא דלהנאתו מכוון, מהא דקתני בגמ' סנהדרין ע"ה א' דהעלה טינא בלבו אמרינן ימות ואל תעמוד לפניו ערומה, ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר, אף דהתם הוי להנאתו, וכן בחולה אמרינן בפסחים שם דבכל מתרפאין חוץ מעצי אכרה הרי דבשלש עבירות אמרינן יהרג ואל יעבור הגם שמכווני להנאתו, ותירץ הר"ן ז"ל וז"ל דכי אמרינן הנאת עצמן שאני, הנ"מ כגון אסתר כו'. אבל אלו שהביאום אינם כן, אלא הרי הם רוצים ליהנות מאותו דבר שאסרה אותו תורה מחמת הנאה שבו שהוא עיקר האיסור, כגון המתרפא מעצי אשרה שהתורה אסרה שלא ליהנות ממנה (אפי' בפקו"ג) והוא רוצה אותה כדי ליהנות ממנה, וכן מי שהעלה טינא שהתורה אסרה שלא ליהנות ממנה והוא רוצה אותה כדי ליהנות ממנה, אבל אסתר לא היתה מתרצה בגילוי עריות מחמת ענין ערוה, אלא להנצל ממייתה עכ"ל.

ומבואר בדבריו דהיכי שרצונו ליהנות מהעבירה גופה אפי' אם עכשיו אנוס הוא כמו בהעלה טינא, ועוד יותר דאפי' בסתם חולה שהאונס בא לו מן השמים, מ"מ כיון שהוא עצמו בבחירתו רוצה ליהנות מהנאת אשרה עצמה שהתורה אסרתו, אע"ג דרצון זה בא לו עיי' אונס, מ"מ כיון דעכ"פ עכשיו רצון

מתירין לכתחילה אפי' בפרהסי' רק משום איבה לחוד.

ועיי' בשו"ת חתם סופר חלק יו"ד סי' קל"א שכתב וז"ל ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפי' מלאכה דאורייתא, אע"ג דמלשון המג"א סוף סי' של"ד משמע דדוקא כיבוי דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה הותר ולא מלאכה גמורה, מיהו המעיין בעירובין דף מ"ד ע"ב במתניתין ובשה"ג שם יראה להדיא דאפילו מלאכה דאורייתא הותר אם א"א בלעדה עכ"ל, ולפ"ז קשה לכאורה להפוסקים דסברי דבפרהסי' לא מהני טעמא דלהנאתו מכוון ויהרג וא"י, ואפי' להפוסקים דלהנאתו מותר אפילו בפרהסי' היינו דוקא היכי דאיכא ודאי סכנה, משא"כ בחשש סכנה גם המה סוברים דלא מהני טעמא דלהנאתו כמ"ש ברש"י ז"ל בסוגית הגמרא בכתובות ג' ע"ב וכמבואר בשיטה מקובצת שם ע"ש.

וע"כ מוכרחים לענ"ד לומר בפשיטות דבוזה כו"ע מהו דכי אמרינן גס בשאר מצות יהרג וא"י, היינו דוקא היכי שיש בעבירה זו משום הפקרות וזילזול ובזיון במצות ה', והיינו שהעכו"ם או ישראל אלם מכריח לישראל בשרירות לבו שימלא לו תאוותו בזנות ובמאכלים וכו"ב, דנמצא עכ"פ דהמאנס מפקיר ומזלזל במצות תוה"ק, ואז יש פוסקים דסברי דאף היכי דמכוון להנאתו מ"מ לא מהני היכי דהוי בפרהסי' כיון דעכ"פ איכא חילול השם, משא"כ היכי דגם העכו"ם בעצמו הוא אנוס לזה כגון שהוא חולה או יולדת וכיו"ב שרוצים רק להציל נפשם, ואינו מכוון כלל לחלל או להקל במצות תוה"ק, דבכה"ג אם הי' זה בישראל ודאי החיוב על כל אחד מישראל להצילו ורק היכי דעכו"ם הוא הנאנס לזה קי"ל דאסור לישראל להצילו אפי' בדבר היתר וכ"ש שאסור לחלל שבת עליו, אכן בכה"ג אם העכו"ם מכריח לישראל שיציל אותו אזי פסקינן דמותר להצילו אפי' רק משום איבה לחוד באיסור דרבנן, והיכי שיש סכנה מתירין אפי' באיסור דאורייתא ויעבור ואל יהרג כמ"ש החתם סופר הגו', שהרי אין בוזה משום חילול השם כלל אפי' היכי דהוי בפרהסי'.

ומטעם זה עצמו בחולה ישראל הותר להאכילו דברים טמאים אפי' היכי שיש רק חשש סכנה ומותר לחלל עליו את השבת אפי' בפרהסי'. ומצותו דוקא בגדולים ות"ח (לבד מעצי אשרה שאסור להתרפאות בהם משום דהוי משלש עבירות החמורות שעומדים בפני פקו"ג) והיינו טעמא משום שאין בוזה מי שדעתו ח"ו להקל ולזלזל במצות תוה"ק, אדרבא רוצים להציל נפש מישראל וזה מצוה מה"ת וחי בהם, ואפי' עוברה שהריחה או מי שאחזו בולמוס ביוהכ"פ שמאכילין אותם אפי' בפרהסי'. היינו נמי משום שאינם אשמים

היתה הגזרה על הבעילה עצמה, דלדעתו בכה"ג אין חילוק בין כפי' לרצון והוי דומיא דהעלה טינא, ומ"מ משני הגמ' דאסתר לא מסרה נפשה משום דאחשורוש להנאתו כיוון, וע"כ מוכרחים לומר דאסתר פנוי' היתה ולא הוי עריות ממש, אבל בעריות ממש אמרינן דלא מהני ב"י טעמא דלהנאתו).

וכ"כ הב"ח ז"ל בהגהותיו להרי"ף ז"ל שם בדברי המלחמות שם וז"ל ולענ"ד דגם בעל המאור הרגיש בזה כו'. ואעפ"י כ"ס"ל לחלק דשאני התם שאותו שהעלה לבו טינא רוצה בהנאה מערוה, וא"כ רוצה בגוף העבירה כו'. אבל אסתר לא היתה רוצה ליהנות מהעבירה אלא העכו"ם כו'. ומבואר כן בלשונו, שוב מצאתי שגם הר"ן ז"ל בפסחים כתב ענין זה, גם הנמו"י בב"ק כתב חילוק זה עכ"ל.

וכמו"כ מוכרחים לומר לענ"ד דהרמ"ה והמאירי דסברי ג"כ דטעמא דלהנאתו מהני גם בג' עבירות החמורות כבעה"מ ז"ל, שמחלקים ג"כ כסברת הר"ן והנמו"י ז"ל הנז' כדי שלא יקשה עליהם כנז'.

[וסברה זו מוכרחת גם בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ד' וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור, ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל השם כו', ואעפ"י כ"מפני שעבר באונס אין מלקין אותו, ואצ"ל שאין ממיתין אותו, אפי' הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא למי שעובר ברצונו כו', ובהלכה ו' כתב כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחולאין כו', ואם עבר ונתרפא עונשין אותו ב"ד עונש הראוי לו עכ"ל, ולכאורה קשה מ"ש חולאין מאונסין הרי גם בזה אנוס הוא מחמת החולי, והנה בחידושי טורי אבן על הרמב"ם ז"ל שם תמה על כל מפרשי הרמב"ם שלא שמו לבם לזה יעו"ש מה שכתב בזה והניח בצ"ע, אולם לפמ"ש הר"ן ז"ל שפיר יש לחלק דהיכי דאחרים אונסים אותו על זה העבירה, והוא עושה דבר זה נגד רצונו לא מקרי מעשה כלל כיון דהוא נאנס לזה המעשה, משא"כ בחולה דהאונס אינו על גוף העבירה, והוא ברצונו בא להתרפאות בדבר שאסרתו תורה, א"כ כיון דשלוש עבירות החמורות עומדים גם בפני פקו"ג, הלא עבר ברצונו על איסור תורה, ומשו"ה שפיר מגיע לו עונש הראוי לו, ועי' בחוס' ז"ל יבמות נ"ג ע"ב בד"ה שאנסוהו עכו"ם ובא עליה כו' שכתבו דכל דבר שעושה מעצמו אפי' ע"י אונס פחד מיתה חשיב לדעתו ע"ש היטב.

ועי' בספר משנת חכמים בפתיחתו להלכות עכו"ם (הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ב' וס"ק י"ז) שמסתפק בהא דקיי"ל בג' עבירות שיהרג ואל יעבור, ואם עבר ולא נהרג אפי"ה אינו חייב מיתה או מלקות על מה שעבר כיון שהוא אנוס כו', אי

גמור הוא לא מהני כלל טעמא דלהנאתו מכוון וימות ואל יעבור, הרי חזינן דהר"ן ז"ל סובר כהבעל המאור ז"ל דהיכי דאנסוהו אחרים להנאתן אין חילוק בין שלש עבירות החמורות לשאר מצות ובשגיהם מהני טעמא דלהנאתו מכוון המאנס והיינו משום שאף אח"כ כשהוא אנוס לזה אין ברצון הישראל ליהנות מגוף העבירה, וחילול השם אין כאן כיון דהמאנס מכוון להנאתו ושרי, אבל בחולה שהוא בעצמו רוצה ליהנות מהעבירה גופה אף דהוי אנוס לרצון זה, מ"מ עכ"פ עכשיו רצון גמור הוא ליהנות מהעבירה, אזי החמירו בשלש עבירות החמורות מצד עצם איסורם שעומדים בפני פקו"ג, דלא מהני בהו כלל טעמא דלהנאתן. [אגב יש לציין דבחידושי הר"ן לסנהדרין שם מביא בעצמו ראיות אלו לסתור סברת בעה"מ וצ"ע].

וכן מבואר בנימוקי יוסף ב"ק קי"ג שמתיר שם מפני פיקוח נפש ללבוש מלבושי עכו"ם, כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי ויכול לברוח (ופשוט הוא שאינו מתיר רק לברוח שעובר רק בדרך עראי, אבל ללבוש תמיד לא) ומסיק שם וז"ל ולא דמי לאין מתרפאין מעצי אשרה, וכן להיבא דגילוי עריות דאמרינן ימות ואל יספר עמה מאחורי הגדר, דהתם הוא שבעתו ורצון בחירתו ליהנות מן האיסור, וכדי שלא ימשך ולהכשל בעבירה ההיא, או שלא יהי' בנות ישראל פרוצות בעריות, החמירו בלאו דהנך עבירות כעבירות עצמן, אבל זה אדרבא אינו מכוון אלא להטעותם, ורצונו מצטערת בזה בשעת מעשה מותר כו'. וכ"ש הכא שאין ברצונו ליהנות מן האיסור, כדי שגחורש ונגזור שמה ימשך אחריו כו' ומותר עכ"ל, הרי מפורש גם בדבריו דהיכי שעובר מדעתו ורצון בחירתו ליהנות מהעבירה גופה החמירו יותר.

(אולם צ"ע לפ"ז דברי הנימוקי יוסף בסנהדרין שם שכתב ג"כ להוכיח מההיא דהעלה טינא וכן מההיא דאין מתרפאין מעצי אשרה, דבג' עבירות החמורות לא מהני בהו טעמא דלהנאתו מכוון ודלא כבעל המאור ז"ל, הלא הוא בעצמו מחלק דשאני התם שדעתם ובחירתם רוצים ליהנות מהעבירה גופה, משא"כ היכי דהוי ע"י כפי' ורצונו מצטערת בזה בשעת מעשה, שפיר יש לומר דגם בג' עבירות אלו מהני בהו טעמא דלהנאתו מכוון, וכמ"ש הר"ן ז"ל בפסחים שם כנז"ל, ומוכרחים לומר דהנמו"י ז"ל לשיטתו אזיל שכתב להדיא שם בב"ק דודאי אם גזרו שמד כדי להעביר, על יהודי שלא ילבש לבושי נכרי, שיהרג כו'. יהרג ואל יעבור כו' עכ"ל הרי מבואר דעתו דהיכי דהוי הגזרה על המלבושים עצמם אסור, אע"ג דהוי ע"י כפי' ורצונו מצטערת על זה, ולפ"ז שפיר מוכיח שהרי במעשה דאסתר

שדלתו בדברים וברצונה היתה להבעל לו כדי להתיש כחו, מ"מ הוי קרקע עולם, וכ"ש אסתר שרק המציאה עצמה לאחשורוש כדי שאפשר יתאוה לה, ותוכל ע"י להציל כל ישראל.

ואפ"י לשיטת המאירי ז"ל (הובא ביט"מ כתובות ג' ב' ד"ה מיהו במגילה כו') שכתב להדיא דהיכי שאומרים לה לכי מעצמך להיבעל לפלוני ואם לא אנו הורגים אותך תהרג ואל תעבור, דדוקא אסתר קרקע עולם היתה שלא היתה היא עושה כלום. כו' שמוליקים היו אותה על כרחה עכ"ל, וכן משמע קצת לעג"ד דעת הרמב"ן ז"ל במלחמות ודעת הר"ן ז"ל בחידושו לסנהדרין שם שמקיימים הגירסא תהרג ואל תעבור, ומוקו לה היכי שהעלה לבה טינא דלא אמר אביי קרקע עולם היא, אלא כשאחרים אונסין אותה כו' מאחר שיכולין לבעול אותה בע"כ עכתו"ד, ולפי דבריהם גם אסתר שהלכה מעצמה בשעת גזרת המן לא שייך בה טעמא דקרקע עולם היא, מ"מ הלא המאירי ז"ל בעצמו שם בשיטה מקובצת הגו' מסיק וז"ל ואם תשיבני יעל שנשמעה לסיסרא אף ברצונה כו', הצלת רבים שאני כו', אבל באונס עצמה כל שאומרים לה לילך מעצמה תהרג כו' עכ"ל, ולפי"ז במעשה דאסתר בשעת גזרת המן שהגזרה הי' על כל ישראל כולו ודאי דלא עשתה שום איסור, ואדרבא מצוה רבה עשתה שהצילה את כל ישראל, וכמ"ש המהרי"ק ז"ל בתשובה הגו'.

ולפי"ז אין שום ראי' והכרח לענ"ד ממעשה דאסתר ויעל לסתור דבריו הראשונים, ושפיר נוכל לומר דהיכי דלא הוי אונס בגוף העבירה, רק שהאנס רוצה להרגו שהעליל עליו באיזה דבר, והוא בא להציל עצמו ממיתה ע"י אחת משלש עבירות שדינן שיהרג ואל יעבור, שפיר יש לומר דאם עבר חייב מיתה או מלקות על גוף העבירה שעבר, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל הגו' לענין חלאין, דאם עבר ונתרפא עונשין אותו ב"ד עונש הראוי לו וכמ"ש"ל, ורק באשה לשיטת תוס' ז"ל ומהרי"ק ז"ל דגם היכי שהולכת מעצמה להיבעל הוי ג"כ קרקע עולם, ומכיון דהוי ע"י אונס, לעולם אינה מחויבת מיתה, וע"י בחלקת מחוקק אהע"ז סי' כ' ס"ק ג' יעושה.

אמנם המחבר בשו"ע יו"ד סי' קע"ט סעיף ז' כתב מי שרודפים אחריו נחש ועקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו, וכתב הט"ז שם סק"ד משמע כאן דאם פיקוח נפש תלוי בעבירה שכעושה עבירה יכול להנצל, מותר לו לעשות כן מעצמו עבירה ההיא עכ"ל, וכתב ע"ז בספר עצי לבונה שם וז"ל ולכאורה מאי קמ"ל דודאי מותר לעשות עבירה מפני פקוח נפש, דהא דוחה אף שבת החמורה, ומה לו להוכיח מכאן, ונ"ל דכונת הט"ז דאף בג' עבירות דיהרג ואל יעבור,

דוקא בכה"ג שבא האנס לאונסו לעבור על דת ואם לאו יהרג, דאז אף דעבר על חה"ש אפ"י"ה אינו נהרג כיון דאונס הוא בגוף הדבר כו', אבל בכה"ג שרצה האנס להרגו שהעליל עליו באיזה דבר, והוא עבר על אחת מג' עבירות אלו שדינן שיהרג וא"י, ועבר ברצונו בכדי להציל עצמו מעונש מיתה, יש לומר דחייב מיתה על גוף העבירה שעבר כו', ומוכיח מדברי הרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ט' דדעת הרמב"ם ז"ל הוא דאונס דרחמנא פטריה היינו דוקא היכי שהוא אונס בגוף העבירה, אבל אם אינו אונס בגוף העבירה, רק שע"י העבירה הוא מציל עצמו ממיתה לא מקרי אונס בכה"ג כו' עש"ה, ולענ"ד פלא שהלא ממקומו גופה הוא מוכרע, מזה שהרמב"ם ז"ל מחלק בין אונסין לחולאין, דבחולה אם עבר ונתרפא ענשינן ל"י, וע"כ משום דבחולה לא הוי אונס בגוף העבירה, רק שע"י העבירה הוא מציל עצמו ממיתה ולא מקרי אונס, א"כ ה"ה באונסין בג' עבירות החמורות בכה"ג שבא ברצונו לעבור עליהם כדי להציל עצמו ממיתה ג"כ ענשינן ל"י. ומה שמסיק המשנת חכמים ז"ל שם בסוף דבריו וז"ל אלא דבאמת ע"כ דליתא למה שכתבתי, דא"כ תיקשי לן באסתר גופה היכי עברה ברצון משום הצלת נפשות. וכ"מ להדיא בשו"ת מהרי"ק שורש קס"ה דבודאי לא עשתה שום איסור שהרי שרתה עלי' רוה"ק באותה שעה כו', מבואר מינ' דאף אם עשתה מדעת להצלת נפשות מקרי אונס דרחמנא פטרי' כו', ע"ש שהעלה דלענין לאסור על בעלה מקרי רצון כה"ג, אבל לענין עונש הוי אונס, וכל זה אי גימא דאיכא גילוי עריות בבעילת עכו"ם, אבל לדעת ר"ת ז"ל דבבעילת עכו"ם ליכא משום ג"ע אין ראי' כלל מאסתר ויעל כו' עכ"ל.

ולענ"ד לא זכיתי להבין מה הכריחו לחזור מכל דבריו הראשונים, אי משום מעשה דאסתר בשעת גזרת המן, הא אמרינן דלענין גילוי עריות באשה מהני טעמא דקרקע עולם, וכמ"ש המהרי"ק ז"ל בעצמו שם להדיא וז"ל מצוה רבה עשתה שהצילה כל ישראל כו', ובפרט, דקרקע עולם היתה" כו' עכ"ל, הרי דס"ל למהרי"ק ז"ל דאעפ"י שהלכה מעצמה ברצונה לאחשורוש בשעה שלא הי' תובעה, מ"מ מקרי קרקע עולם, ואפשר דהיינו טעמא משום דעכ"פ בשעת הבעילה הוי היא קרקע עולם, וכן מבואר להדיא בתוס' סנהדרין ע"ד ב' בד"ה והא כו' שכתבו הא דפריך הגמ' גבי יעל והא מתהניא מעבירה כו', לא בעי למימר דמהאי טעמא הי' לה למסור עצמה אעפ"י שהיא, קרקע עולם" משום דהנאה חשיבה כמעשה, דא"כ בשמעתין גמי הו"ל לאקשווי גבי אסתר כו' עכ"ל הרי שתוס' ז"ל סברי דגם יעל אעפ"י שהיא

ולפיכך אין לחלק גזירה זו מעצי אשירה כו' שהרי בנ"ד דמיירי הנמו"י הוי ג"כ עצם הגזרה גורת שמד לע"ז, ולפ"ז אף דהעבירה שהוא עושה עתה כדי להנצל ממיתה הוי רק איסור לאו דעלמא דבחוקותיהם לא תלכו, מ"מ צריך להיות אסור, משום דעכ"פ על עצם הגזירה מחויב הוא למסור גפשו לקדש השם. ומשו"ה הוצרך הנמו"י ז"ל לחלק רק בזה דשאני הכא שמכוון הוא רק להטעותם, ורצונו מצטערת ע"ז, ולא יבא להמשך, משא"כ בעצי אשירה והעלה טינא שרוצה ליהנות מהאיסור גופא ויבא להמשך, משו"ה יהרג וא"י].

ואפ"י להפוסקים שחולקים על בעל המאור ז"ל וסברי דבשלשה עבירות החמורות לא מהני טעמא דלהנאתו מכוון, ומוכיחים זאת מההיא דהעלה טינא ומעצי אשירה דמבואר ממילא דלא סבירא להו לחלק בין היכי שאנסוהו אחרים ובין עובר מעצמו ורצונו ליהנות מהעבירה כסברת הר"ן ז"ל הנז', מ"מ אפ"ל דזהו דוקא בשלש עבירות אלו דהדין הוא שאפי' בצינעה שאין בזה משום חה"ש מ"מ יהרג מפני חומר האיסור עצמו משו"ה לא ס"ל לחלק כנו', אבל בשאר עבירות ובפרהסי' דעיקר הטעם דיהרג וא"י הוא משום חה"ש, ולפיכך סברי דהיכי דהמאנס מכוון להנאתו דליכא חה"ש שרי, שפיר י"ל דגם המה מחלקים וסברי דדוקא היכי דהמאנס מכוון להנאתו והעובר דעתו מצטערת על זה או ליכא חה"ש ושרי, משא"כ אם הוא בעצמו בבחירתו עובר על שאר מצות בפרהסי' במזיד בלי שום אונס אף לא אונס חולי, הגם שמכוון להנאת עצמו לכאורה אפ"ל דבכה"ג הוי זילזול במצות תוה"ק ומחלל השם וצריך מסירת גפשו ע"ז.

והנה הרמב"ם בס"ה מהלכות יסוה"ת הלכה יו"ד—י"א כתב וז"ל כל העובר מדעתו בלא אונס על א' מכל מצות האמורות בתורה בשאט גפשו להכעיס הרי זה מחלל השם כו', ואם עבר בעשרה מישראל ה"ז חילל השם ברבים כו', ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה כו', ואעפ"י שאינן עבירות ה"ז חילל את השם כגון כו' שירבה בשחוק או באכילה ושת"י כו' עכ"ל, מבואר מדבריו דאף בדליכא שום אחד שמאנסו ג"כ שייך הלאו דלא תחללו, ועוד יותר דהיכי דמכוון להכעיס גם בצינעה הוי חה"ש, מדמסיק שם דאם עבר בפני עשרה מישראל ה"ז חה"ש ברבים, משמע דבתחלה מיירי אפי' בצינעה ומ"מ כתב שם דהוי חה"ש, ועי' בלחם משנה שם הלכה ד' שכתב בדעת רבינו דקידוש השם לא שייך רק בפני עשרה, וחה"ש הוי אפי' בצינעה ע"ש, עכ"פ מבואר דהרמב"ם ז"ל סובר דהיכי שעובר מעצמו להכעיס חמיר יותר

היינו דוקא באם העכו"ם מכוון להעבירו על דת, אבל באם העכו"ם אינו רוצה להכריחו על שום עבירה, רק הוא ח"ו גזור איזה גזירה שיש בו פקו"ג, ואחד יכול להצילו באם יעשה עבירה מעצמו, כמו שמצינו שעשתה אסתר אף שהיתה א"א, ובאתה אח"כ מרצונה לאחשורוש בשביל הצלת גפשות ישראל זה שרי, דאין זה בכלל יהרג ואל יעבור, כיון דאין העכו"ם מכריחו לכך, להעביר על דת כלל כו', ולא ס"ל כמ"ש הש"ך בסק"ט חוץ מע"ז ג"ע וש"ד כו' עכ"ל.

אולם לפמש"ל נתבאר כבר דממעשה דאסתר אין רא"י כלל, ועוד דלדבריו אמאי אסור להתרפאות בעצי אשירה, הלא הוא חולה מן השמים, והוי דומיא דבגוש ועקרב דמותר לחבר, שהרי אין מי שמכריחו לכך להעביר על דת, רק הוא מרצונו בא להציל עצמו ע"י העלין של האשירה, ועי' בט"ז ז"ל גופיה בסוף סי' קנ"ז על מ"ש המחבר דמי שנתחייב מיתה מותר לברוח לבית עבודת כוכבים ולהציל את עצמו ע"כ, שכתב הט"ז שם דלהסוברים בסי' קנ"ה ס"ג שאוסרין באשירה אפי' בעלין סתם כו' יש לאסור גם כאן ע"ש, אע"ג דהכא לא נאנס על העבירה עצמה, ויש לדחוק ולחלק בזה.

אמנם לכאורה מבואר סברה זו גם בנימוקי יוסף ב"ק קי"ג, שכתב וז"ל ונראה לי דודאי אם גזרו שמד כדי להעביר, על יהודי שלא ילבש לבוש גכרי שיהרג, יהרג ואל יעבור כו', אבל היכי שגזרו שיהרג כל הנקרא בשם יהודי, על שאינו עובר ע"ז, וזה כדי שלא יכירוהו מפני פקו"ג, משנה מלבושו כמלבושם ובורח מותר, ולא דמי לאין מתרפאים מעצי אשירה וכן לההיא דג"ע דאמרינן ימות ואל תספר מאחורי הגדר, דהתם הוא שבדעתו ורצונו בחירו ליהנות מן האיסור כו' החמירו כו', אבל זה אדרבא אינו מכוון אלא להטעותם, ורצונו מצטערת ע"ז כו' מותר עכ"ל, ומדלא מחלק בפשיטות דדוקא שינוי המלבושים דהוי משאר לאווין מותר בכה"ג, משא"כ בעצי אשירה ובהעלה טינא דהוי עכ"פ אבזרייהו דשלש עבירות החמורות ולהכי אסור, וכמ"ש בנמו"י בסנהדרין דף ע"ד דאפי' אם אמר עלין סתם הוי אבזרייהו דע"ז, ולהלן שם כתב דהני ג' עבירות לאו דוקא אינהו גופייהו, אלא כל אבזרייהו גמי יהרג ואל יעבור ע"ש, הרי משמע דסובר ג"כ דאף בג' עבירות החמורות היכי דלא הוי אונס כגוף העבירה, רק שע"י העבירה מציל עצמו ממיתה שרי, כמ"ש העצי לבינה בכונת דברי הט"ז ז"ל וכנו"ל.

אכן כד דייקת שפיר בלשון הנמו"י ז"ל אפ"ל כיון דעצם הגזירה ה' שגזרו שיהרג כל הנקרא בשם יהודי, על שאינו עובר ע"ז שפיר מקרי עצם הגזרה בכללותה גורת שמד להעביר על דת לעבוד ע"ז,

הפוסקים לא מהני טעמא דלהנאתו קמיכוון. נבוא לעניננו לדון ולהציע חומר הדבר, דהנה בזמנינו שקמה כת אחת מישראל שאומרים נהי' ככל הגוים בית ישראל, וברצונם להתחקות ולהתדמות להגוים במלבושיהם ובהליכותיהם, ולובשים מלבושי פריצות לפי המאדעס המתחדשות אצל העמים בעיירות המפורסמות לפרוצות, דבכה"ג גם להמהרי"ק ז"ל שייך בזה הלאו דבחוקותיהם לא תלכו, ופורצים ועוברים על מצות תוה"ק ומנהגי' בקום ועשה ובפרהסי' באופן שיטתי, דזה הוי לענ"ד בגדר שעת גזירה שהרי רוב הפוסקים מפרשים טעמא דאמרינן גם בשאר מצות יהרג ואל יעבור היינו א'. משום חילול השם, ב'. משום דילמא אתי למיסרך ולהמשך אחר העבירה וישתכח המצוה או התקנה לגמרי כמ"ש בתוס' כתובות דף ג' ע"ב והנימוקי יוסף בב"ק שם, ועי' ברמ"ה ז"ל שם בכתובות עש"ה, (וזולת רש"י ז"ל וסיעתו מפרשי דהטעם הוא כדי שלא להמריך העכו"ם את לבות בני ישראל, ומשו"ה סברי דטעמא דלהנאתו מכוון מהני בכל אופן) ובעוה"ר בדור פרוץ כזה שפיר עלול הוא שהדור כולו אתי למיסרך ולהמשך אחריהם וישתכח דת יהודית לגמרי, וכמו"כ מתחלל שם שמים הרבה עי"ז, וביחוד בארצנו הקדושה ת"ו שהערביות יוצאות רעולות עטופות במלבושיהם הכי צנועות, וא"כ הוי לענ"ד שעת הגזירה ובפרהסי' ביחד.

ולכן נלענ"ד דבזמנינו אם אחד מישראל מזולזל מפני תאותו במנהגי תוה"ק ומכריח לאשתו להיותה עוברת על דת יהודית לילך בפני כל אדם בפריעת ראש ובזרועות מגולות אין מתירין לה ואסורה לשמוע לו, אף היכי שיש בזה חשש סכנת נפשות שיוכל היות שעיי"ז יבוא לידי מחלוקת בין איש לאשתו ואולי גם לפירוד ולא יהי' ממה להתפרנס וכדומה, ולא מהני מה שהבעל מכוון רק להנאתו כיון דזה"ו הוי כמו שעת גזירה שעלול הוא שתשתכח לגמרי דת יהודית וגם הוי בפרהסי', ובכה"ג לרוב הפוסקים לא מהני טעמא דלהנאתו קמיכוון.

ועוד נלענ"ד דנ"ד לעבור על דת יהודית הוי אביזרייהו דעריות והוי דומיא לההיא דהעלה טינא דלכו"ע קי"ל דימות ואל תעמוד לפני ערומה (וכמובן שלא דוקא כל גופה) ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר (ואפי' בפנויה כדי שלא יהא בנות ישראל פרוצות בעריות) והרי לדבר עם בחורים ודאי דלא הוי רק עוברת על דת יהודית כמבואר בסוגית הגמ' כתובות דף ע"ב ב' ובשו"ע אהע"ז סי' קט"ו ע"ש, וכמו"כ איסור ערומה מבואר בנוב"י מהדו"ת חלק אהע"ז סי' ק"ג בד"ה ואם באנו כו' דהנמו"י ז"ל סובר דאף על אביזרייהו דג"ע יהרג ואל יעבור, דבהך

דאפי' בצינעה הוי חה"ש, משא"כ היכי שאחר מאנסו אזי אפי' אם המאנס מכוון להעבירו על דת לא הוי חה"ש בצינעה ויעבור ואל יהרג כמ"ש שם בהלכה ב' ע"ש, לפ"ז אפ"ל דכשם בלהכעיס חמיר העובר מעצמו ואסור אפי' בצינעה, כך בפרהסי' חמיר ג"כ ואסור אפי' היכי דמכוון להנאתו.

ועוד מבואר בדבריו דאדם גדול ומפורסם לא מהני הטעם דלהנאתו מכוין אפי' בדבר שאינו עבירה כמו ריבוי אכילה וכדומה, ודין זה נראה דהוי מה"ת, שהרי הסמ"ג בלאווין ב' והסמ"ק סי' פ"ה והיראים סי' ה' מונים זה דלאדם גדול וחשוב משתנה דאפי' באינו עבירה דהוי חה"ש ללאו בפני עצמו. וביראים שם מבואר להדיא שצריך למסור גפשו על זה, דז"ל ומקרא זה דלא תחללו את שם קדשי נוקב ויורד עד התהום, ועל לאו זה ידו כל הדרויים, כי חה"ש ישנו בכמה דרכים ואין להם שיעור, שכל המבזה אפי' מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים כו', ואם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מן הכיעור כו', ואם לא עשה כן נקרא מחלל השם כדאיתא ביומא כו', וצוה הבורא שיהרג אדם ולא יחלל שם שמים כו' עכ"ל, ועד"ז אפ"ל דגם בסתם בני אדם היכי שעובר מרצונו בעצמו לא מהני טעמא דלהנאתו, דדי לנו שנחלק בין אדם גדול בתורה לסתם בני אדם בזה, דבת"ח אפי' בדבר שאינה עבירה ממש וגם מנהג ליכא בזה, רק אמרינן דת"ח צריך לנהוג כך, מ"מ מקרי חה"ש, משא"כ בסתם בני אדם דדוקא בעובר על אחת ממצות האמורות בתורה או הוי חה"ש, אבל טעמא דלהנאתו לא מהני בכולם.

אמנם יש לדחות ולומר דלהפוסקים דסברי דטעמא דלהנאתו מכוון מהני גם בפרהסי', אין נ"מ אם אחרים מאנסים אותו להנאתו, או שעובר מעצמו ברצונו, כיון דכל עיקר כוונתו הוי להנאתו, סברי דאין בזה משום חה"ש כלל, ורק אדם גדול שאני דזה גופה מה שרודף אחר תאותו והנאתו זהו עיקר חה"ש שלו משא"כ בסתם בני אדם.

עכ"פ זה ברור דלהפוסקים הנז"ל דסברי דגם בשאר מצות בפרהסי' לא מהני טעמא דלהנאתו מכיון אף היכי שאנסוהו אחרים, כ"ש הוא דהיכי שעובר מעצמו ברצונו מפני הנאתו ודאי דהוי חילול השם ויהרג ואל יעבור.

ד.

והנה אחרי שנתבאר לעיל באריכות באות א' דעל גזירה ח"ו לעבור על דת יהודית יהרג ואל יעבור, דלא גרעי מערקתא דמסאנא למר כדאית ל' ולמר כדאית ל', ואחרי שנתבאר לעיל באות ב' דהיכי דהוי שעת גזירה וגם בפרהסי' אזי לרוב

אלו המתנהגים כמנהגי אבותינו, נראה לענ"ד שדומה ככת הצדוקים שבודאי עבודה זרה היא לפי דברי רידב"ז הנז' משם ריטב"א שקבל מרבתינו ז"ל, וזהו שקבלה מידינו משם הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל שעל עניני ה"שקאלעס" יהרג ואל יעבור כידוע מטעם הנז' לענ"ד דדומה לע"ז וגם כעין גזירת שמד וגם בפרהסיא כמובן.

וכבר כתבנו דדומה ממש לדין זה דהעלה טינא בלבה דימות ואל ידבר עמה אפי' מאחורי הגדר אפי' בפנוי' שלא יהיו בנות ישראל פרוצות, ה"נ בנד"ד שאשה א' עלתה טינה בלבה, או שא' מאנס אותה לעבור על דת יהודית לצאת בשוק או בחצר שרבים בוקעים בו וראשה פרוע היינו אפי' לגלות שער שחוץ לצמתן, או בקלתה, "יאזמע" לחוד בלי הרדיד, "יאקל" או לגלות זרועותי היינו מכף היד עד ה, "עלינוביגין" וכן ללבוש במלבושי עכו"ם וכיוצא, וכמ"ש דמ"ש זה מזה דהא לדבר עם בחורים ג"כ אינו רק, דת יהודית" מ"מ אפי' בצינעא אין מתירין וצריך למסור גפש.

ונבאר בפרטות, דהנה זה לצאת בגלוי שער אפי' אלו שחוץ לצמתן הגם שהרמ"א ז"ל מקיל הלא כבר מנהג פשוט בכל ישראל אשכנזים ספרדים תימנים יכב"ץ כהפוסקים ז"ל רשב"ם והערוך וסייעתם האוסרים אפי' אלו שחוץ לצמתן וגם הרמ"א ז"ל מודה במקום שנהגו שהוא ערוה, ועיין היטב ב"שדי חמד" אסיפת דינים אות ד' דת שהעתיק תשובת חתם סופר וצמח צדק ועוד תשובות מספרדים שבכמה קהילות עשו גזרות וחרמות ע"ז, וגם על איזה מין בגד שגורם לזה לגלות השער, גם צעקו על מנהג שלבשו חתיכת בגד שחורה, "סאמיטענע סטיינגע" מלמעלה מהמצת, מפני מראית עין שדומה לשער ואסור כפאה נכרית ע"ש, גם זה מפורש בח"ס מובא בפ"ת יו"ד סי' קצ"ח שנהגו כל הנשים תיכף אחר הנשואין לספר שערן מעל ראשן, והשואל שם רצה לאסור עבור זה טבילת הכלות כיון שעומדין לקצוץ והוי חציצה, והשיב ז"ל דאדרבה הכלה מקפדת שיהי' לה השער עד אחר הלילה הראשונה כמבואר בגמ' דיוצאת בהינומא וראשה פרוע שידעו שהיא בחולה ע"ש, רק לא מבואר שם דהיו מסתפרין כולה, עכ"פ זה קבלנו וראינו שבכל העולם הי' המנהג לגלח כל השער וכ"ש פה עיה"ק ת"ו וטעמם ונמוקם עמם, כיון דקיי"ל דאפי' אלו שמחוץ לצמתן הוי ערוה מוכרחים לגלח אותן דבלא זה בודאי יהיו בגלוי כיון שהם חוץ לצמתן וגרע אלו מהשער שלמעלה בראש דנקל לכסות אותן, ומ"ש מנהג זה ממנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל מקדם שהאנשים אין מספרים זקנם הגם שלא נמצא איסור בשום פוסק ע"ז, ואני הדל מצאתי סמך לזה

שאמרו ימות ואל תעמוד לפני ערומה אין כאן רק איסור דרבנן וכדעת הרמב"ן ז"ל עכתו"ד, וגם הר"ן ז"ל בפסחים פרק כל שעה כתב ג"כ דתעמוד לפני ערומה הוי אביזרייהו דעריות, וכן בחידושו לסנהדרין שם מוכיח מזה דאפי' על אביזרייהו דעריות יהרג וא"י, ואע"ג דהוי הנאת עצמן ע"ש, ולפ"ז ה"ה בנ"ד ז"אין מתירין לה אף היכי שיש חשש סכנה עי"ז, וביחוד בנ"ד דהוי גם מכשול לאחרים שיבואו להסתכל בה והלא האחרים לא נאנסו לזה, ועי' במלחמות ורבינו יונה ז"ל שם בסנהדרין שרצו לומר בכעין זה, ע"ש.

גם לפמ"ש השלטי גבורים שם בסנהדרין לדחות ראיות הראשונים ז"ל מההיא דהעלה טינא ומעצי אכירה, דבשלש עבירות החמורות לא מהני טעמא דלהנאתו מיכוון, ודוחה דשאני התם שאין באחד מהם אונס וגיזום כל הריגה, ואינו ברור שימות בשביל זה, ואפי' אמרו כן הרופאים, כי הרבה גדונים למיתה בעיני הרופאים ורפואתן קרובה כו' עכ"ל, הרי גם נ"ד הוי דומיא דהתם שהרי גם בנ"ד אינו ברור אם יש בזה משום סכנת נפשות אם לא תשמע לו שאפי' אם יבוא לידי פירוד שפיר יוכל היות שתנשא אח"כ לאיש יצר ויותר טוב מהראשון.

ועי' עוד במ"ש הרדב"ז משם הריטב"א ז"ל בתשובה הנזכרת חלק רביעי סי' צ"ב וזה לשונו: הוי ידוע שאמונת י"מעאלים אעפ"י שמיחידים את הים ע"ז גמורה חשיבא שהרי המודה באמונתם כופר בתורת כ"סה שאינה אמת, כמו שהיא בידנו" וכל כיוצא בזה ע"ז גמורה היא ולא אמרו בשאר עבירות שיעבור ואל יהרג במתכוין להעביר אלא כשאומרים הלל יצת כדי לעבור על דתך, לא שיאמר לו חלל יצת יתהי' כמודה שאין, "תורתך" אמת ולא ציווה הקב"ה ליטור יצת כד שמעתי עכ"ל, וה"נ בנד"ד כיון שבוה"ז נתרבו כתות הפורצות גדר הצניעות והלאו שאסור להתדמות לעכו"ם במלבושם ובמנהגם, ואומרים בפה מלא אפי' שאינם עושים להכעיס רק שמותר גמור להתלבש כעכו"ם, ולילך עפ"י ה, "מאדע" החדשה הגם שהיא נגד דת יהודית עד שבכמה עיירות כבר ניטח לגמרי הדת היהודית והלאו דובחוקותיהם לא תלכו כפי המקובל בידינו ואומרים דכ"ז חומרות הם שבדו הקנאים מלבם, ואין זה מעיקרי הדת, די לנו בתרי"ג מצות לקיים אותם כתיקונם, ונעקר ח"ו נבואת ישעי' הגביא ג' וצפני' א' כאילו מעולם לא הי' נבואה מפי ה' בעניני הפריצות ומלבושי נכר וכמה מאמרי חז"ל בזה, וכ"ש אלו הכופרים המסיתים לכל ישראל ולוחמים מלחמות ומיסדים בתי ספר, "שקאלעס" לחנוך הילדים בנים ובנות מעת גמלם אמם, להשיפע עליהם דעותיהם הכוזבות, ורודפין אחר

ברז"ל בגמ' ברכות כ"א ע"א שאומרים לא' זקנד מגודל ואומר להם יהי זה נגד המשחיתים ע"ש בפירש"י ז"ל ודוחק קצת, אבל הרשב"א ז"ל שם פי' דשואלין אותו מפני מה זקנד מגודל ואין אתה מספרו ומשיב שיהי' זה להוציא מלבם של אלו המשחיתים זקנם ועוברים על ל"ת מה"ת, ומביא רא"י דבירושלמי גרסינן, למה לך זקנד מגודל דא"א לפרש כרש"י ז"ל, וכן פי' הערוך והרא"ש ז"ל שיהי' זה לקנטר נגד המשחיתים וכ"כ בשיטה מקובצת (שגדפס בברכה משולשת על ברכות), א"כ ה"נ במנהג זה נאמר שהוא לקנטר ולהוציא מלבם של אלו שנהגו היתר לצאת בראשן פרוע, גם יש לומר הטעם הוא משום דקיי"ל בשו"ע יו"ד קצ"ח דנשים שיש להם שער לא עלתה להם הטבילה רק בעמדה עליה אשה גדולה ע"ש א"כ מי הוא היודע לשער כמה הוא אורך השערות הלא בטפח ודאי יצף על המים, משו"ה תקנו לגלח לגמרי בכל חודש או שנים, ואם תאמרו הלא יש משגחת על הטבילה, מעיד אני לפניכם ששמענו מפי שתי נשים שהיו משגיחות, כי ע"ז אינם ערבות כי מאוד קשה להכיר אפי' ע"י נר גדול אם השערות למעלה מהמים או בתוך המים שהמים זכים, רק משגיחות לכה"פ שיטבלו היטב כל גופם שהרבה נשים אינן יודעות לטבול היטב, ולומר להם כשר כשר, ומ"ש מנהג זה ממנהג שנו' בשו"ע שם לחתוך הצפרנים הגם שאין בזה איסור רק כיון שאם יש טיט תחת הצפורן שהוא נגד הבשר הוי הציצה, ואולי לא ינקו היטב, נהגו לחתכן לגמרי ע"ש, וכי גרע מנהג זה ממנהג של רצועות המנעל שיהיו שחורות או לבנות, הגם לומר שכבר נהגו הרבה להקל, הלא בגמ' כתובות שם ג"כ כבר נהגו להקל מ"מ מבואר בתוס' דצריך למסור נפשו ע"ש בש"מ, וכ"ש הכא דזה שבאו הרבה אנשים מחו"ל שכבר נהגו להקל בזה, (דגם שמה הי' המנהג כך, רק משום גזירות וכיוצא בטלו שם המנהג) הלא המה בבאם לפה עיה"ק צריכים לנהוג כמונו כידוע, כ"ש שאין בכחם לבטל מנהגים, ואחרי כ"ז מי הוא שוטה יאמין שאין הכוונה בזה רק לגלות בביתה דהא גם בעלה ברוב זמנים אסור לראות, גם לומר דבר שבקדושה נגדה אסור, ואין להאריך עוד וזהו רק הסתת הנחש היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו עשה כך וכו' ובודאי גם לזה נאמר ופורץ גדר וכו'. גם בזה נהגו להקל קצת בשוק וכ"ש בחצר שרבים בוקעים בו בזרועות מגולות, ושמעתי אומרים

דת יהודית אינו רק בזרוע ממש שהוא הקיבורת, והנה זה א"צ לפנינו, מ"מ אנאר בקצרה דסתם זרוע בכלל שניהם הן הקנה והן המרפק, ואציג לדוגמא בשו"ע או"ח ה' תפילין דשיעור הרצועה הוא שתקיף הזרוע ויקשור הקשר (רמ"א) ונהגו לכרוך על הזרוע שבע כריכות ע"ש ועיין רש"י ז"ל חולין ק"ה עד הפרק מקום חבור היד להזרוע, וכ"פ רבינו יונה ז"ל על רי"ף ברכות ועיין רמב"ם בפיה"מ באהלות פ"א דפי' קנה קנה הזרוע, ומרפק קיבורת, ועיין בשו"ע ה' גטילת ידים דשיעורו הוא עד קנה הזרוע, ועיין רמב"ם ז"ל הלכות תפילין דמקום הנהת תפילין הוא במרפק בין פרק הזרוע לפרק הכתף ע"ש וכן ברש"י ז"ל ערובין צ"ה קבורת אבר האמצעי שבזרוע, וכ"כ בפיה"מ להרמב"ם ורע"ב בשבת פי' דמרפק הוא פרק האמצעי שבזרוע, ע"ש. והגם שבתוס' מנחות ל"ו פי' בזה שאין לו זרוע היינו הקבורת שהוא הנקרא זרוע עיי"ש הנה האו"ז חולק ע"ז הובא במשנה ברורה ס"י דהוא סובר דגם ביש לו קבורת פטור דגם הקנה נקרא זרוע, ונראה דגם התוס' אין כוונתם שהקנה לא נקרא לעולם זרוע, אלא סובר דפרטות נקרא רק קנה אבל בכללות אמר סתם זרוע ומכוין לשניהם כמו שנראה מכמה מקומות בקרא ובחז"ל, גם פה א"א לומר כן דע"י שטווה מתגלות גם הקיבורת, ועוד דע"כ א"א לפרש כן דדת יהודית היתה רק על הקיבורת ונמצא דמה"ת כל היד עד הגוף מותר לגלות וכי מ"ש משאר איברי הגוף וע"כ דדת משה עד הקובדו, עלינבייגין דת יהודית מוסיפה עד פרק כל היד, ועוד דעכ"פ לא גרע זה מ"ש הרמב"ם ושו"ע באהע"ז דאם טוה בשוק ועוד וכיוצא נגד פניה על פדחתה דעוברת על דת יהודית, כיון שדרך עכו"ם פרוצות לעשות כן. (וצ"ע מגמ' בכתובות דף ע"ד משמע דאינו מה"ת ולרמב"ם ושו"ע הנו' נכלל בובחוקותיהם לא תלכו? וצ"ל דכיון דלא כתיבא מפורש בתורה דתלוי רק לפי מנהג, עיין רש"י ז"ל שם במשנה דלא כתיבא וצ"ע) כ"ש הכא לגלות בשרם ממש, כיון שעד כה נהגו כל ישראל ולהבדיל גם בין העמים לא שמענו שהיו גוהגים לילך בגלוי כל הקנה הזרוע, וגם היום רק הפרוצות עושות כן ודאי נקראת עוברת על דת יהודית, וכן מה שנתחדש כעת שהנשים לובשות מלבושים הקצרות, הקורצות עין לזנות, שכל צורת האיברים בולטות, ודאי גם זה עוברת ע"ד יהודית, נמצא דעכ"ז מחויבים אנו לקדש השם ברבים.

קונטרס קדושת ישראל

עוד יש להאריך בכ"ז רק קצרתני, וד' יכפר בעדי, שלא לקטרג ח"ו לקדוש ישראל כוונתי, וכ"ז רק להלכה ולא למעשה כתבתי, כי מה אני, עפר ואפר ביסודות, עין טח מראות, קוף בפני אדם זאת, ידו כהה לחדש הלכות, בית ריק מתורה ומצות, הישופר לה' מעשה הזאת, ועתה אליכם אחיי אקרא, המקרא, לוכד חכמים בערמה, ועצת נפתלים נמהרה, הלא זה פלאי, איך פתע פתאום הועתק ממשפחתנו, הנהגת עתיקא קדישא מבלי שום התחכמות והתבוננות, ונשים שדעתן קלות גברו, חסד הוא לנו, איה תפארת נצחינו, והוד יסוד אמונת אבותינו, וצניעות אמותינו, ואני כעת לא נפלתי ולא אפול מכל אשר הי' מלפנים, בעודנו אבינו זצ"ל בחיים, ובאתי לתבוע מכם למלא את אשר אציע לפיכם שלעומת כל היגיעות שיגענו מלפנים, כמה שנים, לעשות אגודה גדולה, עתה נעשה רק אגודה קטנה, מבני משפחתנו לבדה, ולברר כל מנהגה, בספר כתובה, ושלא לנטות מדת יהודית בערמה, וצואת אבינו לקיימה, ובזכות זה תתברכו בברכה, חיים, ושלום לכם ושלום לעוזריכם, שלא יהיו מנגדיכם, ויוסיף ה' עליכם ועל בניכם, ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם, ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלימה, וגאולה שלמה, ותחית נשמה במהרה בימינו אמן: